

Dillerde dolaşan Deyimlerin Gerçek Öyküleri

DEYİMLER VE ÖYKÜLERİ

7

SELİM GÜNDÜZALP

10. BASKI

zafer YAYINLARI

zafer
YAYINLARI

zafer
YAYINLARI

yayın no: 225
DEYİMLER VE ÖYKÜLERİ-7

Genel yayın yönetmeni: Ergün Ür
Yayınevi editörü: Özkan Öze
İç düzen/kapak: Zafer Yayınları

İsbn: 975 2610 68 4
Sertifika no: 14452

Mahmutbey mh. Deve Kaldırımı cd. Gelincik sk. no.6 Bağcılar / İstanbul, Türkiye
Tel: (0 212) 446 21 00 Fax: (0 212) 446 01 39
zaferyayinlari.com - zafer@zaferyayinlari.com - twitter/zaferyayinlari

Copyright © 2007

10. Baskı: Kasım, 2012
Baskı-cilt: Erkam Matbaacılık, 0 212 671 07 00

DEYİMLER VE ÖYKÜLERİ

-7-

Hazırlayan:
SELİM GÜNDÜZALP

zafer
YAYINLARI

içindekiler

Önsöz 9

-I-
A'dan B'ye

Amme-i davadan zembili yırtmak 13
Az mı getirdim, geç mi getirdim? 15
Ba'de harabil Basra 17
Bana söyleyecek söz mü bıraktın 19
Ben şahımı buraya kadar severim 23
Boyunun ölçüsünü vermek 25
Bu baş bizim olsun da, tıraşı sonra düşünürüz 27

-II-

C'den D'ye

Cimri canından geçer, malından geçmez! 31
Çakmak taşı çıktı 36
Çattık belaya 38
Dalevere, alevere saf Mehmet yine nöbete 40
Dingo'nun ahırı 43
Dostlar alış verişte görsün 45
Düdüklemek 47

-III-

G'den İ'ye

Git git bitmiyor 51
Görenler Allah için söylesin 53
Gün doğmadan neler doğar 55
Hafız Paşa tokadı 57
Herşey aslına çeker 59
Hır söylemez 64
İfadesini almak 67
İt sürü, para kazan 69
İşte böyle Mehmet Ağa 71
İpin ucu başkasının elinde 73

-IV-

K'den N'ye

Keçeyi sudan çıkarmak 79
Kokusu çıkmak 81
Koy desinler Şah Budak'ın bağı var 83
Kör döğüşü 85
Körün attığı taş tekin değil 87
Kurt masalı 90
Kuyruk koparsa, seyret tozu dumanı 93
Mal kendini gösterir 95
Mumla aramak 97
Ne doğrar ne basar 99
Ne şehittir ne gazi, boşa gitti Niyazi 101

-IV-

O'dan Ş'ye

Okkanın altına gitmek 107
Ölüm kalım arası bir karış 110
Öyle de denir, böyle de 112
Öyle köpeğin, böyle kepeği olur 114
Sarpa sarmak 116
Sakalı ele vermek 118
Sende bu ense, onda da bu para varken çok dayak yersin 120
Şah iken, şahbaz olmak 123
Şakaya gelmemek 125

-VI-

Meraklısı için
bazı deyim ve söz gruplarının
kısa tarifleri

Avucunu yalamak 129
Çanta altında yetişmek 130
Dilenci vapuru 131
Eline su dökememek 131
Ensesi Yasin tulumu gibi şişmek 132
Harman yeri dervişlerindir 133
İ'rabda yeri yok 133
İyot gibi açığa çıkmak 134
Karakuşi hükmü 134
Kulağına kar suyu kaçmak 136
Peşkeş çekmek 137
Temcit pilavı 137
Yemleri kesilmek 138
Yuf borusu çekmek 139
Zenbil, içindekini sen bil 139
Zilli maşa 140

önsöz

GÜNLÜK KONUŞMALARIMIZDA, meramımızı daha iyi anlatmak maksadıyla deyimlerden faydalanırız. Kötü niyet ve eylemlerin dönüp sahibine zarar verdiği durumlarda o kişinin "*kazdığı kuyuya düştüğünü*" söyleriz. Birilerinin "*bam teline basmaktan*" hoşlanırız. Başları ciddi şekilde belâda olanlar "*hapı yutmuş*"lardır. Bunlar gibi daha yüzlerce deyim, dilimize iyice yerleşmiştir ve anlamları, ne amaçla kullanıldıkları hemen herkes tarafından bilinir. Davranışlarında ve konuşmalarında hadlerini aştıkları, bilmedikleri konularda ahkâm kestikleri düşünülen insanların "*çizmeden yukarı çıktıkları*" söylendiğinde, "çizme de nereden çıktı?" diye sormayız meselâ.

Deyimler, üzerinde konuştuğumuz konuların anlaşılmasını kolaylaştırır, anlatımı renklendirir ve çoğu zaman dakikalarca konuşarak ifade edemeyeceğimiz fikirleri bir çırpıda dile getirmeye yarar.

Deyimler, söz grupları ve atasözleri, tarihin dilimize bıraktığı mirasın önemli bir parçasıdır. Belirli dönemlerin yaşayış biçimlerini, o dönem insanlarının dünyaya ve olaylara bakışlarını, nükte anlayışlarını günümüzde de canlı tutarlar.

Türkçe'nin, deyimler yönüyle zengin bir hazineye sahip olduğu şüphesizdir. Hepimiz konuşmalarımızda ve yazılarımızda bu hazineden faydalanırız, ama birçoğumuzun, kullandığımız deyimlerin kaynağından habersiz olduğu da bir gerçek. Buna sebep olarak okumaya, araştırmaya vakit ayıramamak ya da bu tür konuların ilgi alanlarımızın dışında kalması söylenebilir. Önemli bir başka sebep de, deyimlerin ilk kullanıldığı durum ve olayların öykülerine ulaşabileceğimiz derli toplu bir çalışmanın hâli hazırda bulunmayışıdır. İşte "*Deyimler ve Öyküleri*" dizisi bu sahadaki eksikliği gidermek amacıyla hazırlandı.

Yüzlerce kaynağın araştırılması ve deyimlerin öykülerinin derlenmesi uzun sürecek, sabırlı ve titiz bir çalışma gerektiriyordu. Bunu başardığımıza inanıyorum. Kaynaklara ulaşmada yardımlarını gördüğüm kitapçı dostlarıma ve öğrenci arkadaşlarıma özellikle de, dağınık malzemenin derlenip toparlanmasını üstlenen Özkan Öze'ye gönülden teşekkür ediyorum. Eğer kültür hayatımıza ve eğitim camiasına küçük de olsun bir katkı sağlayacaksa, bu çalışma amacına ulaşmış olacaktır.

Selim Gündüzalp

-I-

A'dan B'ye

Amme-i davadan zembili yırtmak

OSMANLI zamanının meşhur din âlimlerinden Zembilli Ali Efendi, şeyhulislâmlığı sırasında, halkın suallerini ehemmiyetli görür ve lâyıkınca cevaplandırmaya pek gayret edermiş. Halk da, onun bu hususta hassasiyetini bildiği için, ne müşkili var ise; koşar soluğu onun kapısında alırmış. Çoğu zaman evinde oturup, ilim ile meşgul olan bu büyük zât; kapısına gelenlere, evinin üst penceresinden bir zembil sarkıtır ve suali olanın sualini, bir kâğıda yazarak zembilin içine bırakmasını istermiş. Zembili yukarıya çekip soruyu alan

hocafendi, icab eden cevabı—isteniyorsa fetvayı—yine bir kâğıda yazarak, zembile koyar ve aşağıda bekleyene indirirmiş. Bu işten halk da memnunmuş, kendisi de. Öyle ki, zamanla adı Zembilli Ali Efendi'ye çıkmış.

Zembil, malûmunuz hasırdan, yahut bezden mamul saplı bir sepettir. Ali Efendi'nin zembili, böyle yukarı aşağı, ine çıka, kısa zamanda eskir ve yırtılırmış. Tamı tamına yirmiüç sene Devlet-i Âlînin şeyhülislâmlığını yapmış bu muhterem zât, ne vakit zembili yırtılsa latife ile "Amme-i davadan zembili yırttık" dermiş. İşte bu deyimin hikâyesi de böyledir. Allah, Zembilli Ali Efendi'ye rahmet edip, başımızdan böyle âlimleri eksik etmesin.

•••

Bu deyimi, devlet daireleri gibi, halkın işleriyle uğraşanlar, "Çok iş yaptık, çok kişinin işini hallettik ama bizim de canımız çıktı!" mânâsında kullanır.

Az mı getirdim, geç mi getirdim?

İNSAFSIZ kırk haramiler, gariban bir kervancının kervanını soyuyorlarmış. Kervandaki cümle malı mülkü aldıktan sonra, yetmezmiş gibi kervancıya da bir deve yükü sopa atmışlar.

Acıdan ve ağrıdan sızım sızım sızlayan kervancı, ağlayarak, haramilerin reisine şöyle demiş:

"Efendi, efendi! Sizde hiç insaf yok mu? Kervanımı soydunuz. Neyim var ise aldınız. Beni soyup soğana çevirdiniz. Bu yetmemiş gibi bir de dayak attınız. Hadi siz haramisiniz, soyup soyınanızı anlarım. Ama beni

ne diye dövdünüz? Söyleyin, malımı geç mi getirdim; yoksa az mı getirdim?

Malımı aldınız bari canımı bırakın!"

•••

Bu deyim, haksızlığa uğrayan bir kimsenin üstüne bir de zulüm görmesi gibi son derece fena durumları tarif etmek için kullanılır.

Ba'de harabil Basra

ESKİ ZAMANLARDAN birinde, fakir bir adamın yolu Basra'ya düşmüş. Bu fakirin, kesesi ne kadar fakir ise, gönlü o derece zengin imiş. Ve kesesi bomboşmuş. Basra halkı ona hiç itibar etmemiş. Ne, "Aç mısın?" diye soran olmuş, ne de yatacak bir hasır gösteren. Kasaplar, kestikleri bir dananın etinden, kedinin köpeğin önüne atar gibi bir parça da onun önüne atmışlar. O fakir adam, o bir parça eti pişirebilmek için ateş aramaya başlamış. Ancak, hangi kapıyı çaldıysa, ona ateş veren çıkmamış. Kalbi çok kırılan fakir:

"Allah'ım!" dedim, "Şu Basra halkının kötülüğünden ve cimriliğinden sana sığınırım. Beni bağışla ve elimdeki şu bir parça eti pişirecek ateş ihsan et. Yoksa ben onu, dağdaki aç canavarlar gibi çiğ çiğ yiyeceğim!"

Fakirin bu duasından az sonra, Basra'da büyük bir yangın çıkmış ve kısa süre de tüm Basra kentini sarmış. Kentin kıyısında bir yerlerde elindeki eti pişiren o fakir adama, onu kapısından kovanlardan birisi demiş:

"Aradığın ateşi sonunda buldun!"

Fakir ise, alev alev yanan Basra şehrine bakıp, cevap vermiş:

"Evet ama, 'Ba'de harabil Basra' (Basra yandıktan sonra)

•••

Bu deyim, "İş işten geçtikten sonra" anlamında kullanılır. Yapması gereken bir işi zamanında yapmayıp, başına gelecek belalara davetiye çıkaranlara denir.

Bana söyleyecek, söz mü bıraktın

VAKTİYLE bir külhanbeyi varmış. Nargilesinin marpucuna zinhar kimseyi dokundurtmazmış. Kazara, ya da cahilliğinden dokunan olursa da, artık ağzına ne gelirse sövüp sayar, o gafile demediği ağır söz bırakmazmış.

Külhanbeyinin sık sık gidip geldiği küllükte herkes onun bu huyunu bildiği için, kimse nargileye elini sürmezmiş.

Birgün, bir yeni yetme delikanlı, civardakilerle iddialaşıp:

"Ben onun marpucuna dokunurum ağalar!" demiş. "Hem dokunurum, hem de kendime tek bir lâf bile ettirmem!"

Etraftakiler gülüşmüşler.

"Sen o nargileye dokun bak, o da sana nasıl dokunuyor.."

Ama genç pek bir kararlıymış.

"Dokunurum.."

"Dokunursun ama bir araba lâfı da yersin.."

"Ağzını açamaz.."

"Dokun da gör.."

"Gelsin de bakın, nasıl dokunuyorum.."

Derken efendim, külhanbeyi, küllüğün kapısından içeriye girmiş. Bıçkın delikanlı, hemen yanı başına koşmuş.

"Selamunaleyküm dayı!"

"Ve aleyküm selâm..."

Etraftakiler pür dikkat ikisini seyrediyorlarmış. Genç lâfa dalmış:

"Şanınızı duymuşluğum vardır.."

"Duymayan kaldı mı?"

"Estağfirullah.. yoktur!"

"Bir maruzatım var idi de.."

"Ne imiş.."

"Benim, babam..."

"Eee.."

"Ayyaşın tekidir!"

"Bak sen.."

"Abim olacak teres ise, ondan daha beter keşhaneden çıkmaz.."

"Allah kurtarsın."

"Hele bir annem var.."

"Ona ne olmuş?"

"Bohçacıdır kendisi.."

"Güzel zanaat, çok kâr bırakır."

"Ancak her girdiği evden bir şeyler aşırmadan çıkmaz."

"Fe subhanallah.. Evladım İblis sizin evde mi ikamet eder!"

"Ah efendiciğim ah! Bu kadarla bitse.."

"Daha ne vardı?"

"Bacım.."

"Eyvahlar olsun, dur aman kalsın onu söyleme!"

"Zevcem.."

"Aman ondan da hiç bahsetme..."

"....."

"Vah vah!"

"....."

"Cenab-ı Allah affeyleye.."

"Ha birde.."

"Bir de ne evladım?"

"Bendenizde de, son zamanlarda, bir miktar berduşluk başgösterdi.."

"Höst!"

"İşte hâlim böyledir hazret.."

"Peki benden ne istiyorsun delikanlı?"

"Şu marpuç varya.."

"Eee.."

"Ona bir dokunabilir miyim?"

Külhanbeyi, bu beklenmedik istek üzerine ne diyeceğini bilememiş. Bir müddet şaşkın şaşkın gencin yüzüne baktıktan sonra:

"Dokun evladım dokun! Ben sana şimdi hangi fena sözü söyleyeyim. Sen bana laf bırakmadın ki.." demiş.

Küllük halkı, bu cevaptan sonra bir kahkaha patlatmış. O bıçkın delikanlı da iddiasını böylece kazanmış.

•••

Bu deyim, "Artık ben ne söyleyeyim. Söylenecek her şeyi sen tek tek söyledin" mânâsında kullanılır.

Ben şahımı buraya kadar severim

MEŞHUR İncili Çavuş'u elçi olarak İran'a göndermişler. Bir gün İran'ın şahı, kendisini ava çıkmaya davet etmiş. Av sırasında şah, adamlarının kendisine çok sadık olduklarından, 'öl!" dese öleceklerinden bahsetmiş. Ancak, İncili'nin bıyık altından güldüğünü görünce, sözlerine inanılmadığını hissederek, ispata yeltenip, adamlarından birine:

"Git kendini şu uçurumdan aşağıya at!" emretmiş.

Hakikaten o adam, şah dedi diye kendisini uçurumdan atmış!

İncili hayretler içindeyken, Şah kendisine dönerek:

"Sen de kendi sultanını seviyorsan, atla bakalım şu uçurumdan!" demiş.

Bu acip ve beklenmedik teklif karşısında hiç telaş etmeyen İncili, hızla uçuruma doğru koşmuş. Şah hayretle kendisini izliyormuş. İncili uçurumun tam kenarında durmuş. Şah sormuş:

"Ne oldu? Neden durdun?"

İncili cevap vermiş:

"Ben sultanımı buraya kadar severim!"

•••

Bu deyim, "Benden bu kadar! Senin için daha başka bir şey yapamam" mânâsında kullanılır.

Boyunun ölçüsünü vermek

KÖYÜN delikanlıları sıcak bir yaz günü, göl kıyısına gitmişler. Aralarında bir tanesi çok uzun boylu imiş ama, aklı boyuna nisbeten pek kısa kalmış. Gençler üst baş çıkarıp suya dalmışlar. O uzun oğlan hariç hepsi iyi yüzme bilirmiş. Uzun ise, boyuna güvenip peşlerinden suya dalmış. Bir yandan da:

"Bu gölün en derin yeri bile, benim aha şurama ancak gelir!" diyormuş

Ötekiler, uzunun böyle ileri geri konuşmasından huylanmışlar. İyi yüzücülerden biri, gölün derince bir

yerine açılıp uzuna seslenmiş:

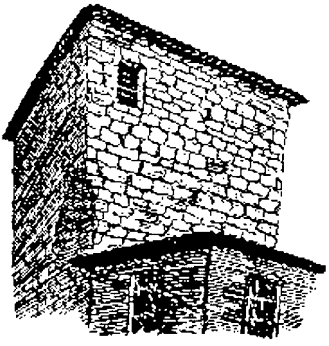
"Hele gel de o uzun boyunun ölçüsünü bir de burda ver!"

Uzun, bu lâfa sazan balığının oltaya atlaması gibi atlamış. Kol çırpa çırpa ötekinin yanına varınca, ayaklarının artık yere değmediğini farketmiş. Yüzme bilmediği için de, çırpına çırpına dibe batmış. Ancak ötekiler, uzunu tutup yarı baygın kıyıya çıkarmışlar. Sonra da evinin kapısına kadar götürmüşler. Oğlunu böyle tirtir titrer gören anacığı, ona ne olduğunu sormuş. Delikanlılardan biri:

"Bir şeyciği yok ana!" demiş. "Oğlun gölde boyunun ölçüsünü veriyordu. Lakin, azıcık kısa geldi."

•••

Bu deyim, "Haddini bildirmek, dersini vermek" mânâlarında kullanılır.

Bu baş bizim olsun da, tıraşı sonra düşünürüz.

MEŞHUR Baltacı Mehmet Paşa, Rus çariçesi Katherina ile adının çıkmasına kadar varan dedikodulara sebeb olan olaylardan sonra, Rusya karşısında kazanılması çok mümkün büyük bir zaferden Osmanlı'yı mahrum bıraktığı için zindana tıkılmış. Hayatından iyice ümit kesmiş olan paşa, her kapı şıngırtısını "Aman cellatlar geliyor!" diye endişeyle karşılarken, günler geçip gitmiş. Paşanın saçı sakalına karışmış. Onu böyle perişan vaziyette gören bir dostu:

"Paşam!" demiş, "İsterseniz size bir berber getireyim, saçınızı sakalınızı tıraş etsin."

Paşa cevap vermiş:

"Hele bu baş bizim olsun da, tıraşı sonra düşünürüz. Tıraş kolay!"

•••

Bu deyim, "İşin zor kısmını bir atlatalım, teferruatı sonra konuşuruz" yahut "Şu tehlikeyi bir atlatalım sonra..." mânâlarında kullanılır.

-II-

C'den E'ye

Cimri canından geçer, malından geçmez!

VAKTİ ZAMANINDA, zengin bir adam varmış. Malının mülkünün hesabını kendi bile bilmez imiş. Ne çiftlikler, ne bağlar ne bahçeler sahibi imiş. Sürü sürü davarları, cins cins atları kapısının önünde diziliymiş. Ancak bu adam cimrinin en önde gideniymiş. "Aman neyime lâzım. Malıma mülküme ortak olur. Yer içer, ocağımı kurutur" der ve evlenmezmiş. Artık gerisini siz hesap edin.

İşte bu hayırsız adamın, bir başkasına hayrı dokunmadığı gibi kendisine de hayrı ilişmezmiş. Cimriliğinden adam gibi yemez içmez, köyceğizde kimin bacasından duman tüttüğünü görürse, koşup o evin sofrasına çöreklenirmiş.

Ahali bunun haline şaşar ve bir mintan bir kemik azıcık da deri ortalarda dolaşan bu bahtsız kimseye pek acıdıklarından, en fukarasına kadar hallerine şükredip, dua edermişler.

"Aman yâ Rabbi! Mal vereceksen, hakkımızda zenginlik dileyeceksen, hepsinden evvel, gönül zenginliği kıl bize!"

Günlerden bir gün o zengin ama aslında fukaranın da fukarası adam, hastalanmış. Rüzgâr hastalığı denen bir illete kapılmış. Zayıf bedeni, bir davul derisi gibi şişmiş.

Pek çok sabrettikten sonra—daha tahammülü kalmadığından—bir iki altın lirasına kıyıp, doktora gitmiş.

Doktor, bunu iğneden ipliğe muayene edip, şöyle bir tavsiyede bulunmuş:

"Bir koyun keseceksin. Derisini yüzeceksin. Yüzdüğün bu deriyi sırtına geçireceksin. Kestiğin koyunun etini de yiyeceksin."

Zengini almış bir dert. "Eyvahlar olsun. Doktora parayı kaptırdığımız yetmezmiş gibi, şimdi de süt gibi koyunu kesip telef edeceğiz öyle mi? Vah ki vah bana!"

Koyunu kesmeye bir türlü eli varmayan cimri, kapı komşusunun evinde almış soluğu.

"Hayrola efendi?"

"Aman komşum hiç sorma! Malum nice zamandır vücuduma bir hastalık musallat oldu. Hekime gittim. Bana ne tedavi dese beğenirsin? Şu zavallıcık koyuncuklarımdan birini kesecekmişim de, derisini üzerime giyecekmişim de, etini de yiyecekmişim de..."

Komşusu cimrinin huyunu suyunu bildiği için, derdini anlamış. Anlamış anlamasına da, yine de demeden edememiş:

"İyi ya efendi. Senin ağılında bin tane koyunun var. Kes bir tanesini, belki Allah şifanı verir!"

Cimrinin gözleri irileşmiş:

"Ya hu! Senin ağzın ne söylüyor. Canım gibi kuzucuğu ne diye telef edeyim ben! Sen akıllı adamsın, hele bana bir akıl ver. Bunun mutlaka başka bir çaresi vardır!"

Komşu ne yapsın. Bu cimri huyundan vazgeçer mi hiç?

"Bizim evde geçen sene kurbandan kalma bir keçi postekesi var. Vereyim o deriyi sana, geçir sırtına!" demiş.

Zengin bu fikri duyunca nasıl sevinmiş bilemezsiniz.

"Aman komşum durduğumuz kabahat!" demiş neşe ile..

Komşu, o eski keçi postekesine biraz su döküp yumuşatmış. Ayağının altına alıp çiğnemiş. Sonra da zengin cimrinin sırtına geçirivermiş.

Ancak ertesi sabah, kapısında bir uluma ile uyanmış. Pencereden baktığında, zengin ama fena halde cimri komşusunun yerlere yatıp tepindiğini görmüş. Adamcağız, hem tepiniyor, hem de uluyup, bağırıyormuş.

Derhal kapıya koşan komşu:

"Hayırdır inşaallah efendi!" demiş.

Cimri:

"Amanın bana! Yandım ölüyorum. Senin postekede bit türemiş. Vücuduma hücum ettiler. Sabaha kadar, yandım yakındım!" diye ağlamaya başlamış.

Komşu, hemen ocaktan bir çıra ateşi kapmış ve keçi postekesini zenginin sırtından sıyırıp aldığı gibi tüylerini yakmaya, yanan tüylerden çıkan dumanı da, zenginin orasına burasına tutup, bitleri savuşturmaya başlamış.

Postekenin tüylerinin yandığını gören cimri ise:

"Vay efendim vay!" diye bağırmış. "Sen ne yapıyorsun Allah aşkına! O postekeyi bana vermedin miydi? Ben onun tüylerinden ip örecektim. Neden yaktın ziyan ettin!"

Komşu, çırayı bir kenara, postekeyi bir kenara atıp:

"Bak şimdi doğru söz söyledin" demiş. "Bu postekenin kılları yanacağına, senin canın çıksın daha iyi!"

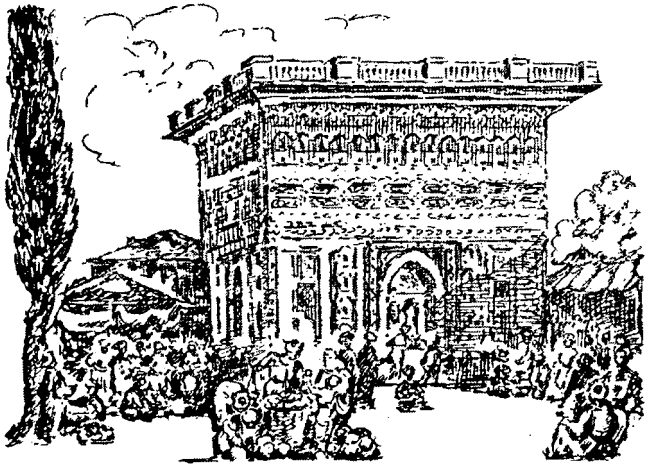
Zengin, yerdeki postekenin ateşini söndürmeye çalışırken, öfkeden yüzü kızaran komşusu:

"Cimri canından geçer, malından geçmez" diye homurdanarak evine gitmiş.

O cimri adam ise, bir yandan kaşınıp duruyormuş, bir yandan da, söndürdüğü postekenin tüylerini düzelterek evinin yolunu tutmuş.

•••

Bu deyim, cimrilik hastalığına yakalanan birinin, malı uğruna ölümü bile göze alabilecek kadar ahmaklaşacağını anlatmak için kullanılır.

Çakmak taşı çıktı

BİR ANADOLU kurnazının İstanbul'a yolu düşmüş. İstanbul yankesicilerinin şöhretini ve onların garibanları nasıl çarpıp çurptuğuna dair hikâyeleri çokça işitmiş biriymiş.

"Beni çarpacak yankesici daha anasından doğmadı! Ben onlara veririm dersini!" demiş ve heybesine çakmak taşı doldurarak yola çıkmış.

Bütün gün İstanbul sokaklarında o çarşı senin bu pazar benim dolaştıysa da, kimse bunun heybesine ilişmemiş.

Akşam vakti, bir han bulup yerleşmiş. Hancının, önüne koyduğu yemeği yerken, etrafındakilerle sohbete koyulmuş ve:

"Ben sabahtan beri gezinip durmaktayım, bir yankesici heybeme elini süremedi!" demiş.

O sırada, uzak masalardan birinde oturmakta olan, bitirim bir delikanlı söze atlamış:

"Beybaba, meraklanma yoklaması yapıldı amma çakmak taşı çıktı!"

•••

Bu deyim, "değersiz çıktı, sahte çıktı, işe yaramaz çıktı" mânâsında kullanılır.

Çattık belaya

VAKTİ ZAMANINDA bir edebiyat dersinden sınıfta kalan bir talebeyi hocaları geçme-kalma imtihanı ediyorlarmış. O zamanın müfredatı şimdiye kıyasla pek bir zormuş. Mesela şimdi adı anılıp geçilen aruz vezni, o zamanlar ince ayrıntılarına kadar okutulurmuş. Hoca sormuş:

"Bize müstef'ilatün vezninde bir kelime söyle!"

Talebe düşünmüş.. düşünmüş.. düşünmüş.. Ama Müstef'ilatün vezninde bir kelime bulamamış. Dahası şu müstef'ilatün vezninin de ne olduğuna dair öyle

doğru belli bir fikri bile yokmuş. Kendi kendine kan ter içinde kıvranırken söylenmeye başlamış:

"Çattık belaya! Çattık belaya!"

Onun mırıldandığını duyan hoca:

"Ne dedin sen! Yüksek sesle söyle bakalım!" demiş.

Talebe, iyiden iyiye telaşlanarak:

"Yok efendim yok! Ben birşey söylemedim. Öyle kendi kendime söyleniyordum işte."

Ancak hoca işin ucunu bırakmamış.

"Yok yok! Ben duydum 'Çattık belaya' diyordun!"

"Ee.. Evet öyle dedim."

"Tamam oğlum işte doğru cevap, geçtin sınıfını!"

"Nasıl olur?"

"Çattık belaya, müstef'ilatün vezninde bir kelimedir!"

"Bak sen şu işe.."

•••

Bu deyiş, hiç beklenmedik bir zamanda, hiç beklenmedik derecede zor bir durumla karşılaşmak anlamında kullanılır.

Dalavere, alavere
Saf Mehmet yine nöbete

VAKTİYLE Beyazıt'ta, Bekir Ağa Bölüğü diye meşhur olmuş bir yeniçeri bölüğü varmış. Başında disiplini ile, zalimliği ile, gaddarlığı ile etrafa nam salmış Bekir Ağa adında çekirdekten yetişme bir alaylı zabitin bulunduğu bu bölüğe, öteki kıtalarda haylazlık eden, isyan çıkaran, serkeşlik yapan, ne kadar arsız utanmaz ve serseri varsa doldurmuşlar ki, Bekir Ağa onları adam ede.

Bekir Ağa Bölüğü'ne, onca kulağı kesiğin arasına Saf Mehmet adında saf bir Anadolu çocuğu da düşüvermiş. Gariban önceki bölüğünde kendisine olmadık angaryalar yükleyen çavuşuna isyan ettiği için buraya gönderilmiş ama, burada da işler onun için pek değişmemiş. Yine ne kadar angarya varsa Saf Mehmet'e yükleniyor, ne kadar nöbet varsa garibana tutturuluyormuş.

Bu zulüm canına tak eden Mehmet, tutmuş onbaşısına durumu şikâyet edip, isyan bayrağını çekmiş. Ancak, açık gözler tezgahının bekçisi olan onbaşı, hemen bir düzen dolap kurup, bölüğü içtima etmiş ve karşılarına geçip şöyle demiş:

"Arkadaşlar, bu iş böyle olmuyor!

Aramızda ezilen, üzülen askerler var. Her işe onlar koşturuluyor, her nöbete onlar yazılıyor. Yazıktır, günahtır. Bundan sonra yeni bir, usül koyacağım. Kura usulü!"

Onbaşı bunları söylerken, göz ucuyla da, Saf Mehmet'in kaçıncı sırada olduğunu hesap edivermiş.

"Şimdi ben bir numara söyleyeceğim o numarada kim var ise, nöbeti o tutacak! Kabul ettiniz mi?

"Ettik!"

"Dokuz numara!"

Dokuz numara elbette Saf Mehmet'ten başkası değilmiş. İtiraz da edememiş ve tüfeğini omuzladığı gibi, nizamiyeye doğru yollanmış. Giderken de, bölüktekilere doğru şöyle seslenmiş:

"Ocağı yıkılasıcalar! Dalavere, alavere Saf Mehmet yine nöbete!"

•••

Bu deyim, kurnazların kurnazlıkla, masumların haklarını yemesini anlatmak için kullanılır.

Dingo'nun ahırı

VAKTİYLE DİNKO adında bir adam yaşarmış. Onun yaşadığı beldedeki pek çok kişi gibi Dinko da geçimini hayvancılıkla temin edermiş. O civardaki insanlar, "Aman hayvanlarımıza nazar değer!" diye ahırlarına yabancı kimselerin girip çıkmasına izin vermezlermiş. Ancak bu Dinko, nazara falan inanmazmış. O yüzden onun ahırına isteyen girer, isteyen çıkarmış. Kendi sürüsüne takılıp gelen başka hayvanları, sahipleri gelip rahatça alır götürürlermiş.

•••

Bu Dinko'nun adı zamanla Dingo'ya dönmüş ve 'Dingonun ahırı' tabiri, girenin çıkanın belli olmadığı, ayaküstü yerler için kullanılır hâle gelmiş. İzin alınması gerektiği halde, bir yere destursuz girenlere, "Burayı Dingo'nun ahırı mı sandın?" denir.

Dostlar alış verişte görsün

VAKTİYLE ADAMIN biri, yumurtanın tanesini üçe alırsa, ikiye satar; ikiye alırsa bire verirmiş. Onun bu garip ticaretini gören dostları demişler:

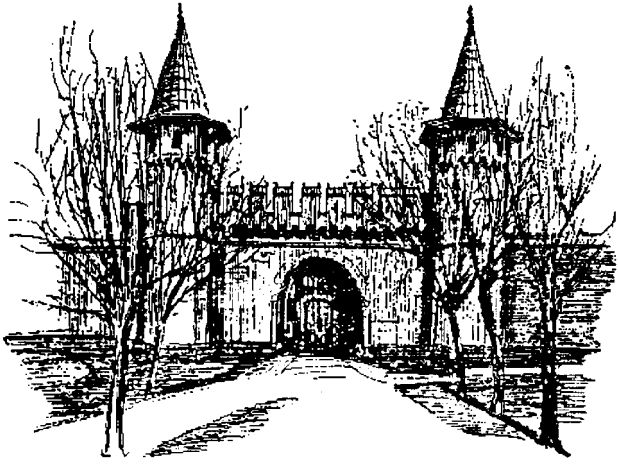
"Aman birader, sen ne yapıyorsun. Böyle ticaret nerede görülmüş. Külli zarardasın! Paran pulun, servetin erir gider, ocağın söner, evladın dağılır!"

O garip tüccar onlara şöyle cevap vermiş:

"Amaaan, dostlar alış verişte görsün maksat bu..."

•••

Bu deyim, "Hareket boş durmaktan iyidir. Hiç değilse bir faaliyetimiz olsun" mânâsında kullanıldığı gibi, "Boşa giden uğraş, faydasız iş" için de kullanılır.

Düdüklemek

NAMIK KEMAL, padişah ile pek iyi geçinemezmiş. Onunla iyi geçinemediği gibi, onun paşaları ile de iyi değilmiş. Hasılı, Namık Kemal'in saray ile arası hep açıkmış. Şair, sık sık hükümeti ve hükümet adamlarını eleştirir ve bu hususta, ne gözünü budaktan ne de sözünü dudaktan esirgemezmiş.

Onun devrinde bir Hüsnü Paşa varmış. Kemal'in sevmediklerinin başında gelirmiş. Zaptiye nazırı olarak vazifelendirilen Paşa, asayişi temin için bir takım düzenlemeler ve yenilikler yapmış. Bunlardan biri de, ge-

ce bekçilerine düdük vermek olmuş. Bundan maksat, geceleyin birbirleriyle haberleşmeleri imiş.

Namık Kemal, Paşa'yı sevmiyor ya, bu haberi duyar duymaz, hemen bir kıta yazıvermiş.

"Zaptiyede müşir olacak naseza teres
Çok ehli iffeti yüzü üstü sürükledi...
Afakı tuttu velvele-i sıytü şöhreti
Bekçileri dahi yola koydu düdükledi"

•••

Bu deyim, "kazık atmak, dolandırmak" mânâlarında kullanılan argo bir sözdür.

-III-

G'den İ'ye

Git git bitmiyor

ESKİ ZAMANLARDA bir yerden bir yere gitmek, şimdiki kadar kolay ve az vakit alıcı değilmiş elbette. Ancak, yine de insanlar, hiç değilse köylerinden kasabalarına, kasabalarından şehirlerine, şehirlerden, komşu şehirlere kadar gidiverirlermiş elbette. Ancak, Anadolu'nun falanca köyünde, filanca namında bir ihtiyar adam varmış ki, siz deyin doksan yaşında, ben diyeyim yüzü çoktan geçmiş. Bu ihtiyar ömrü boyunca bırakın kasabayı, şehri, komşu şehirleri.. köyünden dışarıya bir tek adım atmamışmış. Pek tembelmiş anlayacağınız.

Köylüler ihtiyarın bu haline bir son vermek üzere iddialaşmışlar. Sonunda içlerinden birisi:

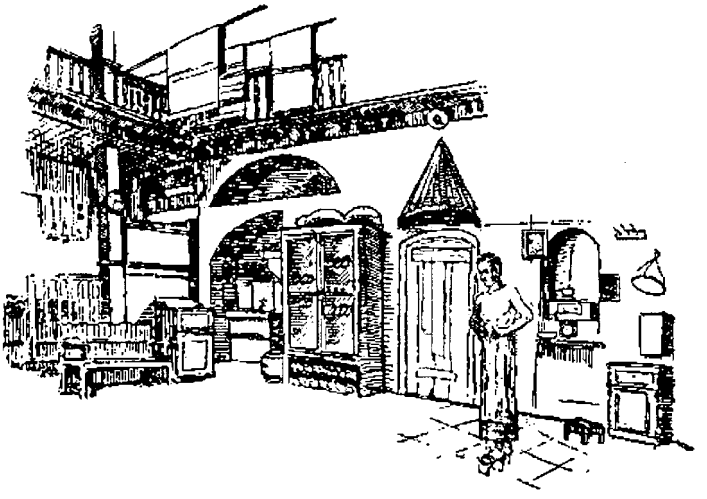
"Düğün var emmi! Büyük ziyafet var! Hem seni özel olarak çağırdılar.." diye adamcağızı komşu köye gitmeye ikna etmiş. Söyledikleri yalan da değilmiş hani.. Bu iddia işine komşu köy de karışmış. Bir öğleden sonra, birlikte yola düşmüşler.

Bir küçük tepe, bir ince yokuş, küçük bir dere kenarı, koruluğun üst kısmından aşağısı.. derken, ihtiyar daha köye varmadan yorulmuş. Bir ağacın gölgeliğine oturup alnındaki terleri silerken, "Oof.." demiş.

"Ooof.. Padişah efendimizin mülkü de ne genişmiş. Git git bitmiyor gayri.."

•••

Bu deyiş, "Ne uzun yol, ne kadar da uzak bir yer.." mânâsında kullanılıp, gidilen yerin yolunun çok uzun olduğunu anlatır.

Görenler Allah için söylesin

SAFİ KALP bir adamcağız, hamama gitmiş. Göbek taşına oturup ter dökerken, bakmış ki, hamamcı elinde bir çanak dolusu ottan mamul çamur kıvamında bir şey ile gelip, etraftakilere dağıtıyor. Adamcağız, daha önce tüy dökmek için kullanılan hamam otunu hiç görmemişmiş. Meraklanıp sormuş:

"Hamamcı efendi nedir o?"

Hamamcı muzip ve bir miktar da insafsız imiş.

"Ağa, buna Ali kınası derler" demiş. "Saçına sakalına sürersin pek iyi gelir."

"Pek âlâ! Bana da ver o zaman!"

"Al şifalı olsun!"

Adamcağız otu olmış. Saçına sakalına bir güzel sıvazlamış.

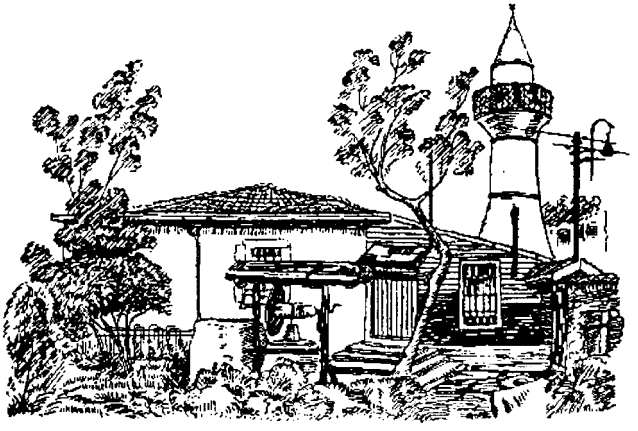
Biraz sonra başı kavrulup yanmaya başlamış. Tas tas suyu başına boca edip durulanmış. O suyu döktükçe, ne başında saç kalmış, ne de suratında sakal. O hamama giren, saçlı sakallı adam, sanki anadan doğma kel ve köseler gibi ortada kalmış.

Giyinip hamamdan çıkmak üzereyken, aynaya bir bakıverince, kendinden ürpermiş. Hamamcılara dönüp:

"Görenler Allah için söylesin, ben bu hamama geldiğimde de böyle miydim?"

•••

Bu deyim, ummadığı bir şeyini, ummadığı bir zamanda ve ummadığı bir yerde kaybedip, şaşkın bir duruma düşenler tarafından, onun bu zavallı halini elleri ceplerinde seyredenlere söylenir.

Gün doğmadan neler doğar

ESKİ zamanlardan birinde ayyaşın tekinin demlenme saati gelmiş. Para kesesini çıkarıp bakmış metelik yok. İnanamamış, keseyi ters yüz edip sallamış, dikiş arasına sıkışmış bir kuruş, şıngırtıyla yere yuvarlanmış.

"Eh!" demiş ayyaş. "Bu geceyi kurtardık."

Sonra o tek kuruş ile alacağı zıkkımı alıp zıkkımlanmış. O kafa ile evinin yolunu bulamayacağı için, gidip Karacaahmet mezarlığında bir kabrin kıyısında sinip yatmış. Tam uyuyacakmış ki, kabristanın içinden bazı

sesler duymuş. Meğer, mal çalan eşkiyalar orada hırsızladıkları eşyaları taksim etmektelermiş. Bizimki, ayyaşlığın verdiği cesaretle:

"Heyt ulan!" diye bir nara koparmış. "Siz kimsiniz, burada ne iş işlersiniz?"

Hırsızlar ayyaşın narasından ürkmüşler, zaptiyedir, şudur budur korkusuna malları bırakıp, kaçakaç dağılmışlar. Sarhoş gidip bir bakmış ki, keseler dolusu akçe orada öyle kendisini beklemekte. Sarhoşluktan yamulan ağzı, biraz da keyiften eğrilmiş ve kendi kendine:

"Gün doğmadan neler doğar!" demiş.

•••

Bu deyim, "Allah'tan ümid kesilmez" mânâsında kullanılır.

Hafız Paşa tokadı

TARİH 1630. Hüsrev Paşa kumandanlığındaki Osmanlı ordusu, Bağdat'ı iki yıldan fazla bir zamandır kuşatma altına almış, amma şehri almağa muvaffak olamamıştır.. Bunun üzerine Hüsrev Paşa azledilmiş yerine Hafız Ahmet Paşa sadrazam olmuştur.

Ordu, Hüsrev Paşa'nın görevinden alınmasını pek iyi karşılamadığı gibi, bu işe Hafız Ahmet Paşa'nın sebeb olduğunu zannederek, kendisine kızmaktadır. Hatta daha da ileri giderek, meydanda toplanmışlar ve sadrazamın kendilerine verilmesini istemişler.

O sıralarda daha yirmi yaşlarında olan Sultan IV. Murad, yeniçerilerin bu arsızlıkları karşısında, tecrübesizliğinin mahkûmu oldu. Onlarla anlaşmaya çalıştıysa da, orduya söz geçiremeyip, Hafız Paşa'yı kendilerine teslim etti.

Hafız Ahmet Paşa, ailesini sultana emanet ederek, sadrazamlık mührünü teslim etti. Sonra da kudurmuş yeniçerilere doğru yürüdü. İçlerinden bir kaçı Paşa'ya ilk hücum edenlerden oldularsa da Paşa iki üç tokatla onları yere serdi. Ancak, bu da katledilmesinin önüne geçemedi. İşte o tokatlar, yeniçerilerin hafızasında iz bırakmış ola ki, Hafız Paşa tokadı diye dillerine lâf olmuş.

•••

Bu deyim, sert, acı veren ve sarsıcı tesir eden şeyler için kullanılır.

Herşey aslına çeker

ESKİ ZAMAN sultanlarından bir tanesi, ferman buyurmuş:

"Kim beni Hızır ile görüştürür ise, ona aklını yerinden oynatacak kadar ikramda bulunacağım!"

Sultanın habercileri, bu haberi ülkenin dört bir yanına ulaştırmışlar.

Ülkenin köylerinden birinde yaşayan bir fukara adamcağız:

"Hiç değilse ailem bundan sonra rahat eder!" demiş ve bir plân yapmış.

Hanımına:

"Ben sultanın sarayına gideceğim. Kendisine kırk gün içinde evime yiyecek, giyecek ve daha türlü türlü ikramlar göndermesi halinde, kendisini Hızır ile görüştüreceğini söyleyeceğim" demiş. "Kırkıncı gün, iş açığa çıkar. Mutlak benim kellemi uçururlar. Ama eve gelenlerle siz ömür boyu açlık çekmeden yaşar gidersiniz.."

Hanımcığı:

"Aman beyim, belki karnımız doymuyor ama sen başımızdasın ya, bu da yeter. Yapma eyleme! Gözünü seveyim, bizi reissiz koma!' dediyse de, adamın fikri değişmemiş."

"Yavrularım aç kalacaklarına, babasız kalsınlar" diyerek, ağlaşa ağlaşa, evinden çıkmış gitmiş.

Uzun bir yolculuktan sonra, sarayın taş avlusundan içeriye giren adamı, muhafızlar kaptıkları gibi, sultanın huzuruna çıkarmışlar.

Sultan:

"Nasıl olacak bu iş?" diye sormuş.

Adamcağız:

"Siz evime kırk gün boyunca hediyeler gönderin. Ben kırkıncı gün, burada Hızır ile buluşacağım!" demiş.

Günler bir bir geçivermiş. Sultanın adamları her gün tıka basa, tepeleme doldurdukları bir öküz arabasını

adamın evine götürmüşler.

Bir gün, buğday, arpa mısır.. Bir başka gün, pamuklu kumaşlar, kadifeler atlaslar.. Bir sonraki gün, tavuklar hindiler.. Sonraki günlerde de, işte bunlara benzer kıymetli şeyler, arabaya yüklenir ve fukara adamcağızın evine boca edilirmiş.

Derken, kırkıncı günün arabası da yola çıktıktan sonra, Sultan adamı huzuruna çağırıp sormuş:

"Hani ya! Hızır nerede? Benden istediğin süre doldu. Ama yanında Hızır'ı göremiyorum!"

Adamcağız, bu işin yalanı düzeni artık sökmez diyerek, olan biteni bir bir anlatmış.

Sultan öyle bir hiddete gelmiş ki, sarayın duvarları onun narasıyla çınlamış.

"Tez vezirlerimi çağırın!" emretmiş.

"Cellat da burada hazır olsun!"

Vezirler ve cellat gelmişler. Adamcağız ise, korku ile titriyormuş. Salonda sultanın sesi bir kez daha kükremiş:

"Söyleyin bana! Bu densize nasıl bir ceza vereyim?"

Vezirler, başlamışlar düşünmeye. Onlar düşünüp dururlarken içeriye nur yüzlü bir ihtiyar girmiş.

Birinci vezir:

"Sultanım bu yalancıyı, parça parça kestirelim sonra da her bir parçasını çengellere asalım" demiş.

O nur yüzlü ihtiyar:

"Herşey aslına çeker!" demiş.

İkinci vezir ise:

"Sultanım, bu sahtekârın derisini yüzdürelim, içini de saman dolduralım" demiş.

O nur yüzlü ihtiyar:

"Herşey aslına çeker!" demiş tekrar.

Üçüncü ve son vezir ise:

"Efendi hazretleri, bu adamcağız, böyle bir işe fukaralıktan kalkışmıştır. Çok zorda olmasaydı, sizi kandırmak gibi bir ahmaklığa hiç cesaret edebilir miydi? Öyle ise, onu affediniz, çünkü affetmek sultanların şanındandır" demiş.

O nur yüzlü ihtiyar, üçüncü vezirin sözlerinden hemen sonra yine aynı sözleri söylemiş:

"Herşey aslına çeker!"

Sultan, daha önce hiç görmediği bu ihtiyarın, her vezirden sonra "Herşey aslına çeker!" demesine karşılık:

"Sen de kimsin hemşerim?" diye sormuş. "Neden "Herşey aslına çeker! Herşey aslına çeker!" deyip durmaktasın?"

"Bana bak sultan!" demiş ihtiyar. "Bu ilk vezirinin babası kasap idi. Oğlu vezir oldu ama, bu fukara adama verdiği ceza kasaplık bir ceza idi.

İkinci vezirinin babası ise, yorgancıydı. Onun verdiği ceza ise, yorgancılara uygun bir ceza idi.

Üçüncü vezirin babası ise, adil bir vezirdi. Oğlu da babasına yakışan bir fikir söyledi. İşte o yüzden 'Herşey aslına çeker!' dedim.

Hızır'ı görmek istiyorsan, yüzümü iyi bak. Ben şu

garibanı utandırmamak için, Allah'ın izni ile buraya geldim. Şimdi de gidiyorum.."

Bu sözlerden sonra, herkesin şaşkın bakışları arasında ihtiyar gözden kaybolmuş. Sultan, sonunda Hızır'ı gördüğü için adamı affetmiş.

•••

Bu deyim, "bir şey, olduğu şeyden başkası değildir. Öyle görünmeye de çalışsa, eninde sonunda aslına döner" anlamında kullanılır.

Hır söylemez

OSMANLI DEVLETİ'nin bir kaç cephede savaş ettiği günlerdi. Anadolu'nun tüm köy ve kasabalarından nice delikanlılar, farklı farklı cephelere gönderilmişti. Pek çoğu, gönderildikleri cephede harb bitince memleketlerine dönemez, başka cephelere tayin edilirlerdi. Böyle böyle, yıllarca evinden, sevdiklerinden ayrı kalanlar olurdu.

İşte o yıllarda, Kastamonulu bir Mehmetçik de, Balkan cephesine gönderilmişti. Orada harb sona erince bir başka cepheye gitmiş.. Oradan da bir başkasına..

Arap çöllerinde dokuz sene esirlik çekmiş. Nihayet, savaşlar bitince memleketine geri dönebilme imkânına erişmiş. Büyük bir kâfile ile birlikte, trenle Haydarpaşa Garı'na gelen Mehmet, kendilerini karşılayan hasretli kalabalığın arasında, köyünden kasabasından bir tanıdık ararken, bir bakmış ki, Memiş Dayı gelmiş ve hemşehrilerini etrafında topluyor.

Mehmet düşünmüş:

"Bu Memiş Dayı'ya biz 'Hır söylemez' derdik. Şimdi yanına koşup; eşi dostu, anamı, babamı sorsam, kimbilir bana ne fena haberler söyleyecek. İyisi mi, buna hiç görünmeden köyüme gideyim."

Mehmet böyle söylene söylene kendini trene atmak üzereymiş ki, Memiş Dayı'nın sesi ensesinde patlamış:

"Ula Mehmeeeed! Gel hele gel!"

"Eyvah!" demiş Mehmet. "Yakalandık işte."

Mehmet, trenin basamaklarına attığı ayağını geri çekip, Memiş Dayı'ya doğru davranmış. Memiş Dayı'da, kollarını açıp, Mehmet'e doğru koşmuş.

Mehmet'i kucaklayıp sıkı sıkı bağrına basan Memiş Dayı:

"Mehmet'im başın sağ olsun!" demesin mi!?

Mehmet'i telaşın ateşi sarmış bir anda. Titrek ve ağlamaklı bir ses ile:

"Hayrola Memiş Dayıı!" demiş.

"Baban vefat etti oğul."

Oracığa çöküveren Mehmet, gözlerinden boşalan yaşlarla, Dayı'nın yüzüne bakıp:

"Ne vakit?" diye sormuş.

"Geçen kış evladım" demiş Memiş Dayı. "Ananın vefatından bir ay sonra."

Zavallı Mehmet, babasından sonra annesinin de vefat ettiği haberini alınca, hepten çökmüş.

"Dayı sen ne diyon. Anam da mı vefat etti?"

"He ya!" demiş Memiş Dayı. "Eviniz yandıktan sonra, çok yaşamadı fukara.."

"Vay başım!" diye inilemiş Mehmet.

"Anam babam vefat etti, bir de evimiz mi yandı?"

"He ya!" demiş Memiş Dayı.

"Anacığın yaşlı bir kadındı. Üstelik biraz hastacaydı. Senin hanım çoluk çocuğu alıp evi terk edince, rahmetli babanla bir başına kaldı ya! Ocağı yakayım derken, evi yaktı."

Zavallı Mehmet, kendini tren raylarının altına atayazmış.

"Memiş Dayı! Sen ne söylüyon. Babam öldü, anam öldü, evimiz yandı, hanım çoluk çocuk ile evi terk etti.." desene ocağımız söndü!"

Memiş Dayı, üzgün ve ağlak, cevap vermiş:

"Evladım öyle de, sana birden söylemeyeyim dediydim..."

•••

Hır söylemez, "hayır söylemez" anlamındadır. Kendisine hep kötü haberler vermek düşen kimseler için söylenir.

İfadesini almak

ESKİDEN mahkeme işlerine 'kadı'lar bakarmış. Bu kadılardan bir tanesi, pek bir rüşvetçi imiş. Rüşveti aldımı akı kara, karayı ak eder ve haksızı haklı çıkarırmış.

Birgün, bir dava sırasında, haksız ve suçlu olan kişi, cezaya çarptırılacakken:

"Aman kadı efendi!" demiş. "Benim tam yüz tane şahidim var. Müsaade buyurursanız yarın onları getireyim de, hükmünüzü ondan sonra verin."

Çakal kadı işi anlamış.

"Olur olur! Hay hay! Getir bakalım şahitlerini. Dinleyelim ve hükmümüzü ona göre verelim."

O şuçlu ve haksız kişi, daha gün akşama kavuşmadan bir tepsi baklava hazırlatmış. Her bir baklava diliminin altına da bir altın koymuş. Böylece yüz altını bir tepsi ile birlikte kadının evine göndermiş.

Kapı çalındığında, mahkeme işlerine yardımcılık eden mübaşir de kadının evindeymiş. Kapıyı açıp tepsiyi almış. Elinde bir tepsi leziz baklava ile merdivenlerden yukarıya doğru çıkarken canı çekmiş ve bir dilim baklavayı ağzına atıvermiş. Tabi dilimin altındaki altın lirayı da görüp cebe indirmiş. Baklava midede, altın lira cepte kadının yanına varıp, tepsiyi vermiş.

Ertesi gün, rüşveti alan kadı haksız adama:

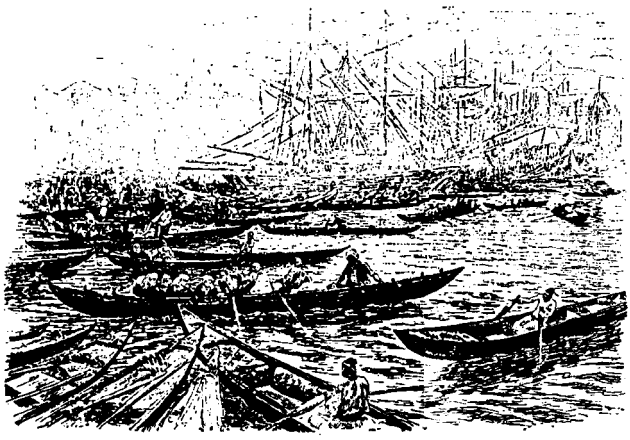
"Efendi!" demiş "Senin şahitleri dinledim. Sen haklısın. Ancak şahitlerin yüz tane olduklarını söylemiştin. Bana dokson dokuz tanesi geldi!"

Rüşvetçi ne diyeceğini bilemez bir hâlde iken mübaşir lafa atlamış:

"Efendi hazretleri o şahitlerden bir tanesi pek bir zayıf idi. Ben merdivende ifadesini aldım gönderdim. Siz merak buyurmayın!"

•••

Bu deyim, "Hesap sormak, hakkından gelmek, haddini bildirmek.." gibi mânâlarda kullanılır.

İt sürü, para kazan

KOCA RAGIP PAŞA, boğaz içinde otururmuş. Şairmiş, şakadan nükteden, sözden sazdan anladığı gibi; pek de hazır cevap imiş. Meclislerinden şair eksik olmazmış. Hele Şair Haşmet, Paşa'nın has dostu olurmuş.

Günlerden bir gün Şair Haşmet'in, Koca Ragıp paşa'nın yalısına gitmek üzere bindiği sandal, akıntıya kuvvet geçiremeyince, kayıkçının yamağı karadan ip tutup, sandalı ip ile çekmeye başlamış.

Karaya çıkan Haşmet, delikanlıya takılmış:

"Sen yiğit bir kimseye benziyorsun. Gel seni yanıma alayım!"

Delikanlı bu teklife gereken cevabı yapıştırmış:

"Olmaz efendi olmaz! Rahmetlik babam bana derdi ki 'Oğlum it sürü, para kazan, ama kimsenin kapısında çalışma!' Sen sağ olasın, ben hâlimden memnunum."

•••

Bu deyim, "Hiç bir iş yapamıyorsan kediye köpeğe çobanlık yap, ama mutlaka bir iş yap!" mânâsında kullanılır. Yani, "Boş oturmaktan fenası yoktur. İlla bir işle meşgul olmak lazımdır" demektir.

İşte böyle Mehmed Ağa

KÖYÜN BİRİNDE, bir kadıncağızın kocası ölmüşmüş. Şu işe bakın ki, hemen kapı komşuları olan bir adamın da, hanımı ölmüş. Bu dul kadıncağız, o dul adamı her gördüğünde:

"Yaaa, işte böyle Mehmed Ağa! İşte böyle!" diye söze başlar ve:

"Hayat dediğin ahada böyle işte! Benim tavuklar senin bahçede gezer, senin horoz, benim bahçede öter. Senin karın öldü, benim ise kocam. İşte Mehmet Ağa! İşte böyle!"

Ancak Mehmet Ağa, dul komşusunun tam olarak ne anlatmak istediğini hiçbir zaman anlayamamış. Çünkü anlayışı oldukça kıt bir adammış. Oysa zavallı dul komşusu:

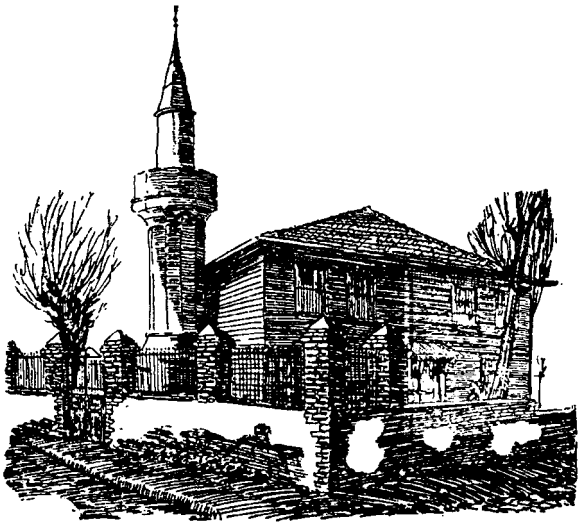
"Ya hu, ikimizde dul kaldık. Bari evlenelim!" demek istiyormuş. Ancak, yaşlı da olsa, dul da olsa, hanım kısmına "Al beni!" demek yakışır mı? İlk adımı atmak erkek tarafına gerekmez mi?

Bu sözden anlamaz Mehmet Ağa, komşusunun bunca çaktırmalara rağmen:

"İyi olur, komşu iyi olur! Allah sonumuzu hayreleye.." der ve geçer gidermiş.

•••

Bu deyim, etrafı ile ilgisiz, saf ve aldırmaz adamlar için kullanılır.

İpin ucu başkasının elinde

MOLLA'NIN biri, en nihayet medrese eğitimini bitirmiş. Hocasının da desteği ile, şehrin en büyük camilerinden birine tayin edilmiş. Molla, gerçi derslerinde başarılı bir öğrenci imiş ama, cemaate vaaz ve nasihat etme hususunda pek bir tecrübesizmiş. Yanlış bir söz söyleyip, rezil olmaktan da ölesiye korkuyormuş. Düşünmüş taşınmış ve birlikte eğitim gördüğü en samimi arkadaşından yardım istemeye karar vermiş.

"Bak azizim! Sen benim en has arkadaşımsın. Öyle ise bana yardım etmelisin. Ben ayağıma bir ip bağlayacağım. İpin ucunu da kürsüden aşağıya sarkıtacağım. Sen kürsünün hemen altında oturacaksın ve eğer yanlış bir söz edersem, hemen ipi çekip beni ikaz edeceksin. Tamam mı? Anladın mı? Anlaşılmayan bir nokta yok değil mi?"

Öteki:

"Azizim!" demiş. "Anladım anlamasına da, bu işe yarar bir yol mudur, orasını bilemem."

"Yarar yarar" demiş genç molla. "Sen ipin ucunu elinden kaçırma yeter.."

Ertesi gün, genç vaiz, kürsüye kurulmuş. Aynen dedikleri gibi tezgâhı da kurmuşlar. İp ayağa bağlı, ucu da kürsünün dibindeki arkadaşın elinde imiş.

Molla, dualar etmiş ve salavat-ı şerife getirerek, "Kalen Nebî.." diye söze başlayacakmış ki, tam "Kale" dediğinde, cemaatten sakar bir adam, kendisine oturacak yer aranırken, ipe takılmış. İp çekilince "Eyvah, yanlış oldu, ikaz geldi" diye düşünerek, "kıyle"diye güya düzeltmiş. Ancak asıl yanlış "kıyle" olunca, arkadaşı ipe asılmış.

"Tüh bu da mı yanlış oldu" diye telaşa düşen molla, "Kuule" deyivermiş. Bu ise bütün bütün yanlışmış. Arkadaşı ipe bir kez daha asılmış.

Kale, kıyle, kule.. derken, molla'nın kafası iyice karışmış. Kalabalık cemaat, "Hoca ne anlatacak?" diye merakla bekliyormuş.

Molla ise:

"Şu densize bak! Güya arkadaşım olacak. Benim ilk söylediğim doğru idi. İpi çekti, bana yanlış söyletti. Sonra tekrar ipi çekti, büsbütün yanlış söyletti. İlk vaazımda beni cemaate rezil etti. Tüh yazıklar olsun!" diye için için konuşurken, bu işin böyle oymayacağına kara verip, cemaate:

"Ey efendiler! Ümmet-i Muhammed! (asm) Ben size nasihat edecektim, çok şeyler anlatacaktım amma mümkün olmadı. Çünkü ipin ucu başkasının elindedir!" diyerek, kürsüden aşağıya inmiş.

•••

Bu deyim, bir işin sonucunun, görünenden bambaşka birilerinin elinde olduğu durumları anlatır.

-IV-

K'den N'ye

Keçeyi sudan çıkarmak

BİLENLER BİLİR. Keçe, yün parçalarının hasırdan örülmüş iki kalıp arasında sıcak su ile pişirilmesi şeklinde imal edilir. Oldukça zahmetli bir iştir. Ancak, eli çabuk, becerikli ve çalışkan kimseler, keçesini bir an önce pişirip, sudan çıkarır. Keçeyi sudan çabuk çıkarmak, keçeciler aleminde bir övünç sebebidir.

Gaziantepli Şair Hasırcızade, bir aralık istanbul'a gelmiş. Gelmişken de, Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa'yı ziyaret etmek istemiş.

Paşa bu misafirine pek bir hürmet etmiş, konağında

itina ile ağırlamış.

"Üstad'ım sizin hakkınızda pek güzel şeyler duymuşluğum vardı. Nicedir tanışmak arzusunda idim. Bu arzuma kavuştuğum için pek bir mesudum.." gibi iltifatlar etmiş.

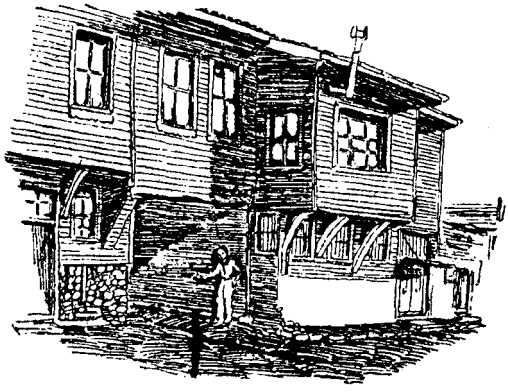
"Siz Hasırcızadesiniz, ben ise Keçecizade'yim. Bakınız isimlerimizde bile bir benzerlik, bir alâka var" demiş.

Hasırcızade ise bu sözleri duyunca, affetmemiş vekötü bir imada bulunmak murat etmese de lâfı gediğine oturtmuş:

"Öyle Paşam, bir alâka var elbet. Fakat siz maaşallah, keçeyi sudan çıkartmışsınız. Bizim hasır ise hâlâ daha yerlerde sürünmektedir."

•••

Bu deyim işini halletmek, arabayı düze çıkarmak.. gibi anlamlarda kullanılır.

Kokusu çıkmak

BİR HIRSIZ, bir gece yarısı, bir dükkanın kepenklerinin kilit başına çökmüş, kurcalıyormuş. Mahellenin bekçisi bunu görmüş:

"Höyt! Ne yapıyorsun?"

"Af buyur bekçi efendi pek fena sıkıştım. Şuracıkta abdest bozayım dediydim!"

Bekçi havayı şöyle bir koklamış:

"Bre bu nasıl abdest bozmaktır, ortada hiç koku yok!"

Hırsız, pişkin pişkin cevap vermiş:

"Bekçi efendi merak etme, bana müsaade buyur. Bak gör bunun kokusu yarın sabah nasıl çıkıyor!"

•••

Bu deyim, gizli saklı yapılan bir işin, sebeb olduğu kötü sonuçların bir süre sonra gizlenemeyecek bir şekilde ortaya çıkması mânâsında kullanır

Koy desinler Şah Budak'ın bağı var

VAKTİ ZAMANINDA, Maraş havalisinde, hüküm süren Dulkadiroğulları'ndan Şah Budak Bey'in büyücek bir bağı varmış. İzin vermiş, çoluk çocuk, kuş kurt gelip bağdan rahatça yemiş. Ancak, bir mevsim geçmemiş ki, bağda ne üzüm kalmış ne de asma.

O vakitlerde bir aşığın yolu Şah Budak'ın bağına düşmüş. Aramış taramış ama, ağzına atacak tek bir lokma üzüm bulamamış. O da kederinden bir kütük dibine oturup şu türküyü söylemiş:

"Koy desinler Şah Budak'ın bağı var,
Üzümü yok, asması var, dalı var,
Öbek öbek arıları vızıldar
Ne kovan var, ne petek te balı var.

•••

Bu deyim, "Hiç değilse namımız yürüsün" gibi anlamlarda kullanılır.

Kör dövüşü

GENÇTEN biri, pek bir mukallit imiş. Pek çok zaman yapıp ettiği tuhaf şakalarla milleti güldürüyorsa da—serde gençlik var ya—bazen kantarın topuzunu kaçırdığı da oluyormuş.

Birgün, elinde para kesesi çarşıya inmiş. Bir kahvehanenin önünden geçerken bakmış, içeride üç beş kör oturmuş, sohbet ediyorlar. Gencin canı bunlara bir muziplik etmek istemiş. Hemen körlerin yanına giderek, para kesesini iyice bir şıngırdattıktan sonra, alıp cebine

koymuş. Körlere de:

"Ağalar alın bu parayı istediğiniz gibi paylaşın emi!" demiş.

Körler, paraların içlerinden birinin cebine konulduğunu zannetmişler.

"Sana verdi!"

"Yok sana veri!"

"Ya senin cebine attı işte!" derken, aralarında bir kavga, bir gürültü kopmuş.

Bu garibanlar birbirlerine girmişler. Vuran çok olmuşsa da isabet ettiren pek olmamış.

O latifeci genç ise, etraftan koşup gelenlere:

"Ey ahali bakın 'kör döğüşü' böyle olur işte!" demiş.

•••

Bu deyim, birbirinden habersiz, birbirinin durumunu halini bilmeden kapışan, kavga eden ve yolunu kesmey eçalışanlar için kullanılır. Ya da bilmediği bir düşman ile, bilmediği bir yerde döğüşenler için...

Körün taşı tekin değil

PADİŞAH HAZRETLERİNİN canı sıkılmış, yanına İncili Çavuş'u alarak, tebdil-i kıyafet halkın arasına karışmışlar. Bir müddet gezinip dolandıktan sonra, padişah'ın can sıkıntısı geçmemiş, İncili'ye dönüp:

"Yahu canım pek sıkılıyor. Bir şeyler yap da beni eğlendir" demiş.

İncili'nin bu tür işlere pek bir mahareti varmış.

"Hay hay sultanım!" diyerek, az ötede dilenip duran bir kör dervişin yanına gidip, adama bir omuz atmış.

Kör:

"Höyt, utanmaz mısın kör bir adama böyle çarpmaya. Allah göz vermiş, sen de dikkatli olsana!" diye azarlamış İncili'yi.

İncili:

"Asıl sen önüne bak! Kör benim!"

"Deme.. Sen de mi körsün?"

"Evet.."

"Madem sen kör, ben kör, gel arkadaş olalım."

"Pek münasip."

Bu ikisi kol kola girip başlamışlar sohbete.

İncili, cübbesinin cebinden bir koca altın çıraktıp:

"Yahu!" demiş. "Geçenlerde zengin bir adam bana şu parayı verdi ama ben bunun kaç para olduğunu bir türlü anlayamadım. Sen belki anlarsın bir baksana.."

Öteki parayı eline alınca, bunun bir tam altın olduğunu hemen anlamış. Evirip çevirirken, bir yandan da uzaklaşmaya başlamış.

Tabi, İncili onun ufaktan ufaktan kaçmaya çalıştığını gördüğü için:

"Hey birader!" diye seslenmiş. "Paramı aldın nereye gidiyorsun? Gel hemen yanıma!"

Öteki kör, hiç ses etmeden kaçmaya devam etmiş.

İncili yerden bir taş alarak:

"Allah'ım bu taşı paramı çalan şu hırsızın topuğuna isabet ettir!" demiş ve taşı, kör dilencinin tam topuğuna yapıştırmış.

Öteki, bu işe şaştıysa da, parayı vermeye yanaşmamış ve kaçmaya devam etmiş.

İncili eline bir taş daha alıp:

"Allah'ım bu taşı da o namussuzun tam sırtına isabet ettir!" demiş ve taşı hâlâ daha kaçmakta olan körün sırtına oturtmuş.

Sonra bir taş daha alıp:

"Allah'ım bu taşı da onun kafasına.." diyerek bir de kafadan yapıştırınca öteki:

"Aman dileyerek altını getirip incili'ye vermiş ve:

"Bu körün taşı tekin değil!" demiş.

Olanları bir köşeden izleyen padişah ise gülmekten, tesbih böceği gibi iki büklüm olmuş.

•••

Bu deyim, kendisinden umulmayacak bir işi yapanlar için kullanılır.

Kurt masalı

BİR KURT İLE BİR TİLKİ, ahbab olmuşlar. Birlikte gezer, birlikte, yer, birlikte içerlermiş. Bir tavuk kümesine mi, dalınacak; kurt bekler, tilki dalarmış. Bir üzüm asmasına mı girilecek; tilki kurdun omuzlarına basar, çıkar asmanın en güzel üzümlerini toplarmış.

Gel zaman git zaman derken, yine böyle bir hırsızlık meselesi peşinde koşarlarken, tilkinin bir ayağı, çiftçinin bir tuzağına sıkışmış kalmış. Canı yanan tilki bağır bağır kurda seslenmiş:

"Aman dostum, civanım! Ayağımın acısı yüreğime vurdu. Koş gel de, şu tuzaktan beni kurtar!"

Kurt bakmış, çiftçi uzaklardan koştura koştura geliyor. Tilkiye:

"Ah dostum, ahbabım! Senin bu tuzaktan kurtulmaklığına artık imkân yok. Hadi sana Allah rahmet eylesin!" diyerek ormana doğru kaptırıp gitmiş.

Tilkicik, kurttan ümidini kesince, çiftçinin gelmesine yakın kendini koyvermiş, ölü gibi uzanmış yatmış.

Çiftçi bakmış ki, tilki ölmüş. Şöyle ayağı ile bir iki dürtüklemiş. Tilki, bir miktar gıdıklandıysa da hiç ses etmemiş.

Tilkinin öldüğüne iyice kanaat getiren çiftçi onu tuzaktan çıkartıp çalıların dibine fırlatıp atmış.

Az sonra kendine gelen tilki, çiftçinin şaşkın bakışları arasında ayakları kuyruğuna çarpa çarpa oradan kaçmış.

Kurdun yanına gittiyse de, kendisine hiçbir şey söylememiş. Bir süre daha öyle güle oynaya idare etmiş. Ancak birgün, kurt da kapana sıkışmış. Ve ağlak ağlak tilkiye yalvarmış:

"Aman civanım, gel şu tuzaktan beni kurtar!"

Tilki demiş:

"Ah canımın içi! Gördüğüm kadarıyla senin o kapandan kurtulmaklığın artık mümkün değil. Ben seninle uğraşırken, postu kaptırmaktan korkarım. O yüzden, çoluk çocuğunun başı sağ olsun, hadi güle güle.."

•••

"Bana kurt masalı okuma!" şeklinde kullanılan bu deyim, "Beni oyalama, aldatma, senden istediğim işi gürültüye getirme.." gibi mânâlarda kullanılır.

Kuyruk koparsa, seyret tozu dumanı

HOCA NASREDDİN ile has şakirdi İmad, bir köyden bir köye giderlerken, ıssız bir koruluk kenarında, bir in görmüşler.

İmad demiş:

"Aman hocam, bu inde mutlaka tavşan vardır! Müsaade buyur da, girip alalım. Yahnisi pek güzel olur biliyon mu?"

Hoca demiş:

"Oğlum boşver! Bu ıssız yerde, ayı olur, kurt olur. Hem kime yaptıracaksın yahniyi.."

"Aman hocam, yaman hocam, nolur hocam.." diye diye İmad, Hoca'yı ikna etmiş.

"Peki!" demiş Hoca, gir bakalım ine.."

İmad inden içeriye dalmış, Hoca ise inin kapısında beklemeye başlamış.

Bu sırada bir kurt, hızla inin kapısından içeriye girmiş. Girmiş girmesine ama, Hoca, son anda kurdun kuyruğunu yakalamayı başarmış. İnin girişi dar olduğundan, kurt dönüp Hoca'yı da ısıramıyormuş. Öyle olduğu yerde eşelenip durmaktaymış. İnin içi, tozdan dumandan, göz gözü göremeyecek hâle gelmiş. İmad içeriden hocaya seslenmiş:

"Hocam, tozdan dumandan bir şey göremiyorum, niye orda toz çıkarıyorsun?"

Hoca merhum, kan ter içinde İmad'a seslenmiş:

"Oğlum, eğer bu kuyruk koparsa o zaman gör sen tozu dumanı!

•••

Bu deyim, "Olanlar henüz hiçbir şey değil, asıl şöyle de olursa o zaman görürsün!" mânâsında kullanılır.

Mal kendini gösterir

ESKİDEN çok zengin, çok iyi ve aynı zamanda çok da dindar bir adam varmış. Bu iyi adamcağızın oğlu ise tam bir serseri imiş. Ancak, babasının namından çekindiği için, her ne melanet yapacaksa, gizli gizli yapmaya itina edermiş.

Bir gün, Apostol adında bir Rum'un meyhanesine gidip:

"Koy bakalım bana bir maşrapa zıkkım!" demiş.

Meyhaneci, maşrapayı, bu haylazın önüne bırakırken, çocuk onu bileğinden yakalayıp:

"Bana bak, ben filancanın oğluyum! Buraya gelip zıkkımlandığımı kimse bilmeyecek ona göre!" demiş.

Meyhaneci:

"Tamam bre.." diyerek maşrapayı bu kerkenezin önüne koyup gitmiş.

Bir müddet sonra genç Apostol'a yine seslenmiş:

"Getir bir maşrapa daha!"

Mephaneci, doldurup getirdiği maşrapayı ötekinin önüne koyarken, yine bileğinden yakalanmış:

"Bana bak! Ben filancanın oğluyum. Burada içtiğimi kimse bilmeyecek ha!"

Meyhaneci Apostol, yine "Tamam bre!" dediyse de bu sefer biraz kızmış:

"Aman be! Ben söylesem ne olur, söylemesen ne! Birazdan mal kendini gösterir!" demiş.

Gerçekten de az sonra kafası iyice bulanan oğlan:

"Ben filancanın oğluyum ulan!" diye bağıra bağıra ortalığı birbirine katmış.

•••

Bu deyim, "Allayıp pullasan da, saklayıp, gizlesen de, herkes ve herşey aslını ele verir" anlamında kullanılır.

Mumla aramak

MEŞHUR ŞAİR FITNAT HANIM, kapalı çarşıda mum satan bir gence gönlünü kaptırmış. O genci görebilmek için, mum almayı bahane ederek, sık sık dükkanına gidermiş.

Esnaf kısmının gözü kulağı açık olur. Bu durum hemen farkedilmiş, lâf almış yürümüş. Dedikodu, şairin başka şair dostlarının kulağına da gidince, onlardan biri hemen mumcu dükkanına koşup, delikanlıya üzerine şu mısrayı yazdığı bir kâğıt verip tembihlemiş:

Fitnat gelince, bu kâğıttakini onun kulağına fısıltı ile oku:

"Şem'i ruhuma dikkat ile bakma yanarsın.."

Delikanlı denileni yapmış. Fitnat Hanım gelince mısrayı kendisine okumuş:

Fitnat Hanım ise hemen cevabını yapıştırmış:

"Hattın gelicek, sen de beni mumla ararsın."

•••

Bu deyim, "Çok ararsın.." mânâsında kullanılır.

Ne doğrar, ne basar

BİR GARİBAN köylü, sabah erkenden hane halkını kaldırmış, koca bir tas tarhana çorbasının başına hep birlikte çöktürmüş. Adamcağızın derdi, güneş tepeleri aşıp da, ortalığı iyice kızdırmadan tarlasına gidebilmekmiş. O sebeble acele ediyormuş. Bunun hanımcığı ise, uyku mahmurluğu ile, her işi ağırdan almaktaymış. Bu vaziyet adamı öfkelendiriyormuş.

Adam kızmış:

"Bana bak hele! Ben ekmekleri doğrayıp doğrayıp çorbanın içine atıyorum, sen benim ekmeklerimi yiyor-

sun. Hiç değilse, sen de bir iki tane doğra! Yok eğer doğramıyorsan da, benim lokmalarımı da çorbaya bas da yumuşasınlar."

Kadıncağız, adamın söylediklerini ne duymuş ne de anlamış. Aynı tas, aynı hamam yemeğe devam etmiş.

Adam büsbütün kızmış ve sofranın kenarında duran bir keserin sapı ile kadıncağızın kafasına şöyle bir dokunuvermiş. Ancak, köylünün elinin ayarı pek bir kaçık imiş ki, keserin hızını tutturamayıp, kadının kafasını yarmış.

Zavallı kadın, yüzü gözü kanlar içinde, çeşme başına koştururken, çocuklar babalarına:

"Nettin anamıza! Nettin anamıza!" diye ağlaşıp bağrışmaya başlamışlar.

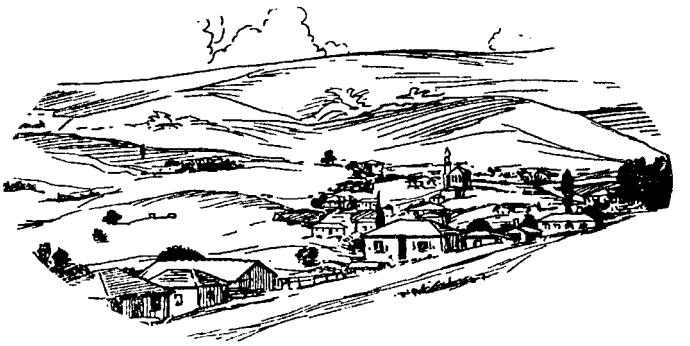
Adam, etttiğine edeceğine bin pişman:

"Ne doğrar, ne basar"

Vurduğum bi keser.." demiş.

•••

Bu deyim, "Hiç bir işe yaramaz, hiçbir işe karışmaz" mânâsında kullanılır.

Ne şehittir ne gazi, boşa gitti Niyazi

ZAMAN Osmanlı zamanı imiş. Kütahya'nın köylerinden birisinde, Kel Niyazi adıyla tanınan bir garip adam yaşıyormuş. Bu fukara, her daim, savaşlara katılmayı, büyük kahramanlıklar yapmayı, ordulara kumandanlık etmeyi hayal edermiş. Ancak, hayatı boyunca, ne kahraman olmuş ne de gazi..

93 harbi'nde buncağızı askere almışlarsa da, geride bıraktığı ailesine bakacak kimse olmadığı için, gerisin geri postalamışlar.

Hasılı, Kel Niyazi, bu askerlik hayallerini bir türlü gerçekleştirememiş. Bir miktar da aklı kıt olduğu için, vurmuş kendisini palavraya. Kahvede, camide, düğünde, dernekte.. artık kendisini dinleyecek üç beş kişiyi bulduğu her yerde, kendisiyle ilgili kahramanlık öyküleri anlatır, dururmuş.

Meğer, büyük kahramanlıkları olan bir gazi imiş, meğer falanca cephede, orasından burasından yara almış imiş. Ancak yaraları öyle ulu orta gösterilecek yerlerde olmadığı için gösteremezmiş.

Bırakın köyü, kasabada ve hatta şehirde bile ünü ağızdan ağıza yayılan Kel Niyazi'nin bu haline acıyıveren çarşı pazar esnafı, ona mahsül bekçiliği, amele başılığı gibi seveceği işleri verirlermiş. Verirlermiş ama, buncağızın aklı kıt ya, her seferinde bir münasebetsizlik yapar ve kendisini kovdurtmayı becerirmiş.

Gel zaman git zaman, Kütahya iline, vali olarak Giritli Fuat Paşa tayin olunmuş.

Fuat Paşa, imar işlerine pek bir meraklı imiş. Zenginlerden para toplar, fakirleri ise amele gibi, işlerde çalıştırarak, Kütahya'ya pek çok mamure kazandırmış.

Hükümet Konağı, Konak Camii ve şehrin büyük su kanalları hep onun zamanında yapılmış.

Özellikle, yağmurlu mevsimlerde, şehrin sel baskınlarına uğramaması için yapılan büyük kanallarda, bütün kütahyalıları imece usulü ile çalıştırmış. Bu işler o kadar sıkı yapılmış ki, halk Fuat Paşa'dan yaka silkelemeye başlamış. Zaten işin sonunda Fuat Paşa'yı zama-

nın padişahına şikayet edip, başlarından aldırmışlar. Her ne ise, bu başka mesele..

Gelelim Kel Niyazi'ye.

Malum kanal inşaası sırasında çalışanların başlarında durması ve sabahın erkeninden evlerinden kaldırıp inşaat yerine götürmesi için bir takım adamlar vazifelendirilmiş. İşte Kel Niyazi'ye de böyle bir görev vermişler.

Niyazi, kısa zamanda işine öyle bir sarılmış ki, sormayın. Gelene bağırıyor, gidene söyleniyormuş. Emirlerin, naraların bini bir para!

Günlerden bir gün, çalışanların arasında bir kavga çıkmış. Kazma senin kafana, kürek benim kafama derken, ortalık iyice kızışmış. Bağıranlar, çağıranlar, taş atıp, sopa savuranlar.. sayı hesabına gelemeyecek kadar çokmuş.

Kel Niyazi, amele başı ya, hemen ortaya dalmış. Halkın zaten buna gıcığı var ya, başlamışlar arada tartaklamaya. O kalabalıkta, o gürültüde, kimin elinden indi bilinmez bir kürek, Niyazi'nin alnının çatısında patlamış.

Niyazi, yuvarlandığı gibi kanalın içine düşmüş. Bir iki debelenip, şehadet getirdikten sonra da, şu fani alemden, göçüp gitmiş.

Orada bulunanlar, Niyazi'nin bu acıklı ölümünü ibretle seyretmekten başka bir şeycik edememişler. İçlerinden biri, kanalın içinde boylu boyunca yatan Kel Niyazi'ye bakıp, onun kahramanlık, askerlik ve gazilik

merakını da bildiği için şöyle demiş:

"Ne şehittir ne gazi, boşa gitti niyazi."

•••

Bu deyim, gereksiz yere ölen yahut yaralanan yahut her bir bedel ödeyen kimseler için kullanılır.

-V-

O'dan Ş'ye

Okkanın altına gitmek

ESKİ DEVİRLERDE, şimdiki zabıtaların yaptığı gibi çarşı pazar esnafını denetleyen *ihtisab ağaları* varmış. Bu ihtisab ağalarından birine, sattığı malları tartmak için kullandığı okkalara hile eden bir adamı şikayet etmişler. Ağa da, koşup onun dükkanını basmış. Hem adam, hem okkalar der dest edilip, kadı efendinin huzuruna çıkarılmış.

Esnafın okkaları, sağlam okkalarla tartılmış. Bakmışlar ki, gerçekten de, esnafın mal alırken kullandığı okkalar pek bir hafif. Hemen ceza vermek üzere hare-

kete geçen kadı, aslında rüşvetçi bir kadı imiş. Kurnaz esnaf bunu bildiği için, el etek öpüp:

"Kadı efendi! Kadı efendi!" diye yalvarmaya başlamış. Sonra da şöyle bir yalan uydurmuş:

"Benim karım hamile idi. Doğum sancıları başlamıştı. Tam dükkanı bırakıp eve gidecektim ki, başıma bu hadise geldi. Müsaade buyurun eve kadar gideyim, bir ebe bulayım. Sonra da cezamı almak üzere huzurunuza geleyim.

Kadı, adamın rüşvet alıp gelmek üzere izin istediğini anlamış.

"Yürü git! Sakın geç kalma ama!" diyerek adamı göndermiş.

Adam evine vardığında, içeride kimse yokmuş. Hanıını, komşuda imiş. Koşup yüklükten, yatağın yorgaın içinden kadıncağızın beşibiryerdelerini çıkarmış. Sonra doğruca, çarşıdaki katrancıya giderek, bir parça katran alıp, her bir altın liranın ortasına sakız gibi bir parça katran yapıştırmış. katranlı beşibiryerdeleri cebine attığı gibi kadının huzuruna girmiş. Selam faslından sonra:

"Kadı efendi!" demiş. "Ben kırk yıllık esnafım. Bilirim okkalar zamanla aşınır. Sakın, benim okkalarımı tarttığınız okkalar da, bunca zamandır kullanılmaktan aşınmış olmasın? Hele bir müsaade buyurun da bakayım?"

Kadı işi anlamış:

"Buyur bak bakalım!" demiş.

Kadının yakınına giden adam, kendi hafif okkalarının altına katranlı altınları yapıştırmış.

Olan biteni gören kadı:

"Hadi bir kez daha tartalım, senin okkaları!" demiş.

Tartmışlar bir de ne görsünler! Daha önce eksik gelen okkalar şimdi tam olmuş.

"Eh!" demiş kadı. "Madem okkalar sağlamdır, cezaya da luzüm yoktur. Bir yanlış anlama oldu herhalde."

Adam, cezadan kurtulmanın sevinciyle, akşam eve gittiğinde, karısına olan biteni anlatmış. Beşibiyerdelerin akıbetini öğrenen kadıncağız:

"Desene" demiş. "Bizim altınlar okkanın altına gitti."

•••

Bu deyim, "Fatura ona kesildi!" , "Bedeli o ödedi!".. gibi haksız yere mağdur olanlar için kullanılır.

Ölümle kalım arası bir karış

ZAMANIN PADİŞAHI, devlet işlerinden bunalmış, öfkelenmiş, sinirleri tepesine çıkmış bir halde, Topkapı'dan Üsküdar'a geçmek üzere veziriyle birlikte kayığa binmiş. Vezir, Sultan'ı neşelendirsin diye kayığa zevzeğin birini almış. Ancak, iyice de tembihlemiş:

"Bak efendi, sultan bugün çok kızgın. Sinirleri tepesinde. Ya sen onu güldürürsün; ya da o seni öldürür ona göre!"

Adam kendine güveniyormuş ki, bu teklifi kabûl etmiş.

Yol boyunca olmadık zevzeklikler yapmış, en bilinmedik hikâyeleri anlatmış. Binbir türlü komiklik etmiş ama Sultan Murat, gülmek şöyle dursun, tebessüm bile etmemiş.

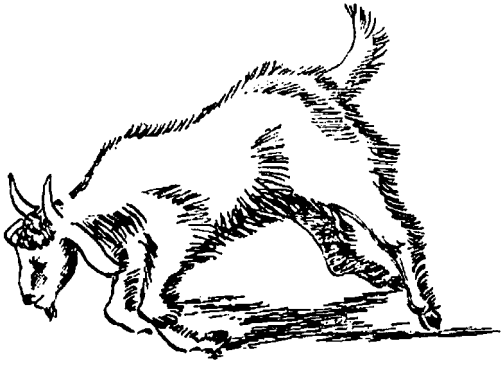
Kayık Üsküdar'a yanaştıkça, zevzeğin telaşı da o kadar artıyormuş. Yan gözle öfkeden sakalını yolan vezire bakıp, içten içe: "Karaya varınca kelle gitti, karaya varınca kelle gitti! Ne yapsam, şu deryaya kendimi atsam mı?" diye düşünüyormuş.

Kayık ile kara arası, bir karış ya kalmış ya kalmamış, bizim zevzek:

"Sultanım! Sultanım!" demiş. "Ben nasıl olsa ayvayı yedim. Ölümle kalım arası bir karış. Benim kelle gittikten sonra, sen ipime gül, kuşağıma gülme.." deyince Sultan Murat kahkahayı koyvermiş..

•••

Bu deyim, "Büyük, hayatî tehlike var" mânâsında kullanılır.

Öyle de denir, böyle de

VAKTİYLE, OSMANLI'YA adliye bakanlığı yapmış olan Abdurrahman Paşa'nın evinde orta oyunu tertip edilmiş. Oyun sürüp giderken Pişekâr, Kavuklu'yu oynayan Meşhur Kavuklu Hamdi'ye sormuş:

"Efendi, koyunun bulunmadığı yerde keçiye ne derler?"

Kavuklu:

"Keçi derler!"

"Nasıl yani? Olur mu canım, söyle söyle ne derler?"

"Keçi derler keçi!"

"Allah Allah! Olur mu yahu! söyle ne derler?"

Pişekarın bütün gayretlerine rağmen, Kavuklu Hamdi, "koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler diyemez. Zira, Abdurrahman Paşa, tam karşısında oturmuş oyunu seyretmektedir.

Oyun sonunda Paşa, Kavuklu Hamdi'yi yanına çağırıp sormuş:

"Hamdi, neden Pişekâr'ın sorusuna cevap vermedin? Koyunun olmadığı yerde keçi ye keçi mi denir hiç? Abdurrahman Çelebi denir?

Kavuklu Hamdi:

"Paşam" demiş. "Öyle de denir, böyle de!"

•••

Bu deyim, net bir karar verilemeyen durumlarda, işin içinden çıkmak için söylenir. "Öyle de olur, böyle de" şeklinde de kullanılır.

Öyle köpeğin, böyle kepeği olur

VAKTİ ZAMANINDA, Anadolu evlerindeki, buğday öğütülür un yapılırmış. Arta kalan ve pek işe yaramayan kepek ise, sokaktan geçen kepekçilere satılırmış.

Fena halde cimri bir adam vardı. Bunun zavallı kadıncağızı, evlilik yaşa gelmiş kızcağızının ihtiyaçlarını gidermek, çeyizini düzmek için, kocasından yalvar yakar para istermiş. Ancak, tek bir delik kuruş dahi alamazmış.

Kadıncağız ne yapsın, evde kalıveren kepeği, yoldan geçen kepekçilere satmak suretiyle, üç-beş paracık biriktirirmiş.

Günlerden bir gün, yine bir teneke kepeği omuzlamış, kepekçiye satarken, kapı komşuları olan yaşlı bir hanımağa çıkagelmiş ve:

"Huuu, komşu! Sen hergün kepekçiye kepek satıyorsun. Acaba bu kadar kepeği nereden buluyorsun?" diye sormuş ve kadıncağızın henüz omuzundan indirdiği tenekeyi eliyle şöyle bir yoklamış.

Tenekenin, üstü gerçekten de kepekti ama altı safi un.

Hanımağa şaşırmış.

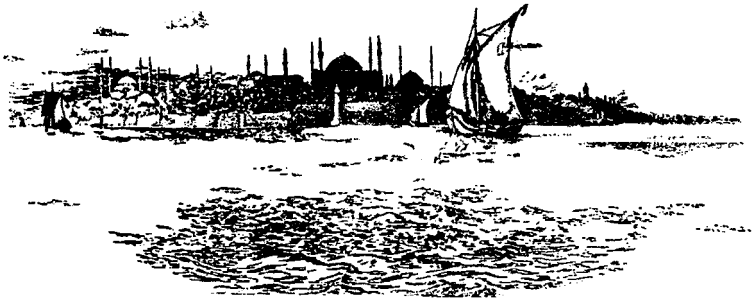
"Bu mis gibi unu ne diye kepekçiye satıyorsun! Sen deli mi olmuşsun?" demiş.

Kadın ise, mahzun ve üzgün:

"Hanımağam, benim beyim cimrinin tekidir. Şu kızcağızımın çeyizini tamam etmem için para lazımdır. Bana ne para verir, ne de un satmama razı gelir. Ancak kepeğe itiraz etmez. Ben ne yapayım. O kadar kepeği nereden bulayım? Ancak böyle bir hâl çaresi buldum. Öyle köpeğin böyle kepeği olur işte!" demiş.

•••

Bu deyim, birbirinden beter iki durum ya da kişi için kullanılır. "Öyle başa böyle tıraş", "Al birini vur ötekine", "Bozacının şahidi şıracı".. gibi deyimler de aynı maksat için kullanılır.

Sarpa sarmak

BÜYÜK ÂLİM Hızır Bey, Bursa ilinde medrese hocalığı yaparken, Sultan Fatih tarafından İstanbul'a ilk kadı olarak atanmıştı.

Bir gün, dostlarıyla bir ilim sohbetinde iken, söz döndü dolaştı ve mahkemelerdeki kadılar üzerine geldi.

Birisi sordu:

"Davalı ya da davacıdan herhangi biri yüksek makamdan hatırı sayılır bir kimse ise, kadının hüküm vermesi ne kadar da güç olur değil mi?"

Hızır Bey, bu soruya bir soru ile cevap verdi:

"Evet, pek müşkil bir durum olur. Ancak, daha da müşkili var: Ya hem davalı, hem de davacı yüksek makamlardan, hatırlı insanlarsa kadının durumu ne olur?"

Hızır Bey'in bu sorusuna bir kenarda oturmuş olan yeniçeri ağası cevap verdi:

"İşte o zaman işler sarpa sarar efendiler!"

•••

Bu deyim, işler içinden çıkılmaz bir hâle geldi. Zorlaştı anlamında kullanılır.

Sakalı ele vermek

UZUN yıllar önce, adamın birinin iki hanımı varmış. Bu hanımlardan biri genç, diğeri ise yaşlıcaymış. Bu genç olan, bir gece, eline cımbızı alarak, adamın sakalındaki beyaz kılları tek tek yolmuş. Ertesi gün, yaşlı hanım bu durumu fark edince durur mu? O da eline bir cımbız alıp, adamcağızın sakalındaki siyah kılları tek tek yolmuş. Bizimkisi kalmış mı, sakalsız!

Gündüz olup da evinden çıkıp gittiğinde, yolda karşılaştığı dostları:

"Ya hu!" demişler. "Senin saçın gibi sakalın da var idi. Şimdi ne oldu?"

"Adam biraz mahçup ve pişman cevap vermiş:

"Ağalar, sakalı ele verdik bir kere! İşte böyle sakalı ele verdin mi, sakalından olursun."

•••

Bu deyim, başkasının emri altına girmek sözünden çıkamayacak hâle düşmek gibi anlamlarda kullanılır.

Sende bu ense, onda da bu para varken çok dayak yersin

Birİ zengin, öteki ise fukara mı fukara iki adam, nasıl olmuşsa yol arkadaşı olmuşlar gidiyorlarmış. Bu ikisinin önüne, ensesi kat kat bir adam düşmüş. Bu kat kat ense, zenginin pek bir tuhafına gitmiş ve yanındaki fukaraya:

"Şu herifin ensesine bir tokat atarsan, sana bir altın lira!" demiş.

Fukara:

"Ondan kolay ne var!" demiş. Koşup öndekine yetişmiş ve ensesine olanca gücü ile şaplağı indirivermiş.

Şaplağı yiyen adam dönüp bakmış, karşısında cılız ve fukara bir kimseyi görünce, kızgın kızgın başını sağa sola sallamış, fakat bir şey de söylemeden yoluna devam etmiş.

Fukara zenginden parayı almış. Fakat, tokadı yediği halde, o ensesi kalın adamın hiç ses çıkarmaması, zenginin tuhafına gitmiş, yanındakine dönüp:

"Git şunun ensesine bir tokat daha at, sana iki lira!" demiş.

Fukara sevinçle:

"Paraları hazırla!" diyerek, bir koşu öndekine erişmiş ve tam ense köküne "Şırrak!" diye tokadı yapıştırmış.

Tokadı yiyen adam, hızla arkasını dönmüş. Bir de ne görsün; az önceki gariban!

"Bir yumruk koysam canı çıkar. Deli olsa zahir.." diye düşünmüş ve:

"Ya Sabır!" diyerek yoluna devam etmiş.

Fukara, iki altın lirayı da cebine atmış. Fakat zengin, bu garip adamın ikinci tokata da ses etmemesine iyice meraklanmış. Üstelik bu oyun giderek daha heyecanlı ve eğlenceli oluyormuş.

Fukaraya dönerek:

"Bir tane daha şaplat üç altını cebinde bil!" demiş.

Fukara, para kazanmanın kolay yolunu buldu ya, durur mu? Koşmuş yetişmiş ve o garibanın kat kat en-

sesine bir tokat daha çakmış:

"Şırrak!"

Tokadı yiyen hışımla geriye dönmüş ve:

"Be herif! Deminden beri enseme ne vurup duruyorsun? Benden ne istiyorsun?" diye bağırmış.

Fukara ise, pişkin pişkin gülerek, kendisini kışkırtıp duran zengini gösterip:

"Efendi, sende bu ense, onda da bu para olduktan sonra daha çok dayak yersin!" demiş.

•••

Bu deyim, parası olanın, parasının gücüyle pek çok zalimliği yaptırabileceğini anlatmak için kullanılır.

Şah iken, şahbaz olmak

SULTAN I. ABDULḤAMİT, kılık kıyafetine pek bir itina gösterir imiş. Bir gün, kendisine yeni bir kaftan yaptırtıp giyinmiş. Etrafındakilere:

"Bakın bakalım yeni kaftanım nasıl olmuş?" diye sorduğunda, bir hizmetkârı şöyle demiş:

"Pek yakıştı hünkarım, pek yakıştı! Şah idiniz, şimdi şahbaz oldunuz."

•••

(Şahbaz, iri cüsseli doğan benzeri bir kuştur.)

•••

Bu deyim, bir sebebten ötürü, olduğundan daha kötü olan kimseler için kullanılır.

Şakaya gelmemek

SULTAN ABDÜLAZİZ, Sadrazam Ali paşa ile birlikte, bir şenlik günü hokkabaz seyretmektelermiş. Bir ara hokkabaz öyle hünerli işler yapmış ki, Sultan pek bir neşelenmiş. Hokkabazı yanına çağırmış ve başına giydiği *kavaze* adı verilen tuhaf külahı, göstererek:

"Hokkabaz o külahını çıkar da Ali Paşa'ya ver!" demiş. "Bakalım, külahın Paşa'ya yakışacak mı?"

Külahı eline alan Ali Paşa, onu başına koymadan önce:

Ferman padişahımızındır!" demiş ve cebinde bulunan sadrazamlık mührünü çıkarıp, padişahın önüne koymuş. Sonra külahı giymeye davranmış.

Ancak Sultan Abdülaziz:

"Bre neden mührü çıkardın?" diyerek onu durdurmuş.

Ali Paşa:

"Devletimizin sadrazamlık makamını işgal eden bir kimseye, bu makamda bulunurken ve bu makamın mührünü cebinde taşırken, hokkabaz külahı giymek yakışmaz!" cevabını vermiş.

Bu cevabı pek ağır bulan Sultan Abdülaziz:

"Paşa sen de hiç şakaya gelmiyorsun!" demiş.

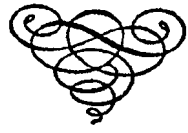
•••

Bu deyim, şakadan espiriden anlamayıp, hemen darılıverenler için kullanılır.

-IV-

Meraklısı için bazı deyim ve söz gruplarının kısa tarifleri

Avucunu yalamak

BİLDİĞİNİZ gibi, ayılar kışın mağara gibi, ağaç kovuğu gibi korunaklı bir yere çekilir ve uykuya yatarlar. Bu uyku neredeyse bütün bir kış sürer. Bahar ile birlikte havalar ısınır ve yeryüzünde hayat yeniden çoşar. Ayı da, uykusundan kalkar. Bütün bu süre içinde, uyuyor da olsa karnı acıkan ayı, tabanlarını yalarmış. "Sen bu işten hiçbir fayda göremezsin" anlamında kullanılan "Avucunu yala" deyimi, ayıların böyle yalanmasından ilhamla ortaya çıkmıştır.

Çanta altında yetişmek

ESKİDEN DE askerlerin, şimdiki gibi sırtlarında taşıdıkları bir çantaları vardı. Bu çantayı özellikle talemlerde taşımak, askerlere pek zor gelirdi. O devirlerde, er olarak başarı göstermiş, yahut uzun yıllar erlik yapmış askerlere rütbe verilirdi. Yıllarca sırtında çanta taşıyan bu erlere subay olduklarında 'alaylı' adı verilirdi. Ancak yüzbaşılığa kadar yükselen bu alaylı subaylar için 'çanta altında yetişme' tabiri kullanılır. Bir deyim haline gelen bu ifade, bir işi, bir mesleği, en aşağı seviyesinden, çıraklıktan başlıyarak öğrenme, okuluna gitmeden meslek sahibi olma anlamında kullanılır.

Dilenci vapuru

İSTANBUL'A Şirket-i Hayriye'nin yani vapur işletmesinin geldiği ilk yıllarda, bazı vapurlar ihtiyaca göre hemen her iskeleye uğrardı. Böylece yolculuk 2-3 saati bulurdu. kapı kapı dolaşan dilencilere benzetilen bu vapurlara 'Dilenci Vapuru' denmeye başlandı. Gel zaman git zaman bu ifade "Çok gezen ve her kapıya uğrayan" anlamında bir deyim oluverdi.

Eline su dökememek

ESKİDEN, medreselerde, abdest alan kimse, hoca ise, ona su dökme işine talebeler koşardı. İbriği kapan talebe, hocasının yahut mollasının eline su döker ve abdes almasına yardım ederdi. Ancak, her hocanın eline, her talebe su dökemezdi. Su dökmek için, öteki talebelerden öne çıkmak, çalışkan olmak ve hocanın gözüne girmiş olmak gerekirdi.

Ensesi Yasin tulumu gibi şişmek

ESKİ ZAMANLARDA, yörük aşiretlerinin obalarına öyle pek sık hoca uğramazdı. Hoca uğramadığı gibi doktor da uğramazdı. Buncağızlar, oba oba göçüp kalkarken, bir hoca bulurlarsa, hemen tutar bir tuluma Yasin okuturlardı. Hoca da ne yapsın, bu garibanların hatırını kırmamak için, hem okur, hem de tuluma üflerdi. Tabi, üfleye üfleye tulum da davul gibi şişerdi.

Sonraki günlerde obada biri hasta mı oldu? Aralarında Yasin okuyacak kimse de olmadığı için, getirirler o tulumun ağzını birazcık çözerler ve hastanın yüzüne gözüne okunmuş havadan püskürtürlerdi.

İşte, her hangi bir hastalıktan, yüzü gözü yahut ensesi şişenler, o Yasin tulumuna benzetilir ve "Yasin tulumu gibi şişmiş" denir. Deyimin hikâyesi böyledir.

Harman yeri dervişlerindir

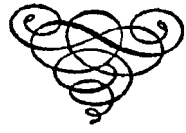
ESKİDEN, tarlasından harmanı kaldıran çiftçiler, geriye dönüp, az da olsa bir şeyler kaldı mı diye bakmazlardı. Hatta bir kısmını bilerek geride bırakırlardı. Çünkü o kalanları bölgede bulunan tekkelerin dervişleri gelip toplarlardı. Bu deyim oradan kalmadır ve bir işin en sonunda kârlı çıkmayı anlatır.

İ'rabda yeri yok!

ESKİDEN medreselerde okutulan Arapça derslerinden en önemlisi cümle kuruluşunun kaidelerini öğreten *Mebainül inşa* dersi idi. Bu dersin en önemli şubesi ise, *İrab* adı verilen ve Arapça kelimelerin sonlarındaki harflerin değişmesi kurallarıydı. Eskiden bozuk bir cümle gördüklerinde "Bunun irabda yeri yok" diye itiraz edilirdi. Zamanla deyim haline gelen "İrabda yeri yok", yanlış bir iş, söz ve durumun anlatılması için kullanılır. Halk arasında "Mihrabda yeri yok" şeklinde komik ve yanlış bir şekilde kullanıldığı da olur.

İyot gibi açığa çıkmak

MENEKŞE renginde bir madde olan İyot, ismini de zaten, Yunanca menekşe anlamına gelen bu kelimeden alır. Özellikle okullarda yapılan kimya deneylerinde, bu İyot hep açıkta kalır. Kimya denklemleri çözülürken de, hocalar "İyot serbest kaldı, açığa çıktı" derler. Böyle böyle, "İyot gibi açığa çıkmak" deyimi açığa çıkmış oldu. Kendisine yapacak bir iş bulamamak, ortada kalmak.. gibi anlamlar için kullanılır.

Karakuşî hükmü (Hükm-ü Karakuşî)

AKLA, mantığa, kanuna, kitaba, deftere.. hasılı her bir şeye ters düşen hüküm ve kararlara Karakuşî hükmü yahut hükm-ü Karakuşî denir. Karakuşî, asıl adı Sait Bahaattin olan bir kimsedir. Tarihî kayıtlara göre, İslâm kahramanı Selahattin Eyyubî'nin veya onun kardeşi Sirkûh'un kölesi iken, her ne meziyeti

var ise, yükselmiş ve önemli mevkilere gelmiştir. Karakuşî'nin önemli hizmetleri, başarılı işleri olmuştur. Fakat, iyi bir eğitimi olmadığı ve garip bir yaratılışa sahip olduğu için zaman zaman tuhaf hükümler verdiği de olmuştur. Elbette, tarih o önemli ve faydalı işlerden çok, o tuhaf hükümleri günümüze kadar taşımıştır. Çünkü hükümler hakikaten çok tuhaftır. İşte size birkaç örnek:

• Karakuşî her senenin Muharrem ayında (Hicrî takvime göre) fakirlere sadaka verirmiş. Yine bir Muharrem ayında bütün sadakayı dağıttıkten sonra, yaşlı bir kadın, kapısını çalmış ve:

"Kocam öldü, fakat kefen alacak param yok!" demiş.

Karakuşî ne demiş peki:

"Bu sene sadakayı dağıttım. Sen git, seneye bu vakitlerde gel. Ben kocanın kefenini alacağım söz!"

• Birgün, uzun sakallı iki kişi, yanlarına saçsız sakalsız bir adamı alarak, Karakuşî'nin huzuruna gelmişler ve:

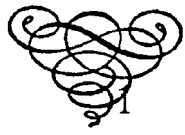
"Bu köse bizim saçımızı sakalımızı yoldu!" diye şikayette bulunmuşlar.

Karakuşî bakmış, suçlunun ne sakalı var, ne de saçı. Hemen hükmünü vermiş:

"Bu kösenin saçı sakalı çıkanı kadar, sizi hapsedeceğim. Çıktığında, siz de onun saçını sakalını yolacaksınız!"

Tabi, o ikisi hemen davalarından vazgeçmişler.

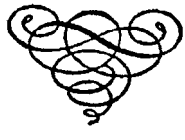
• Yine mübalağalı bir rivayete göre, Karakuşî'nin çok güzel bir şahini varmış, kafesinden kaçmış. Karakuşî emretmiş ve şahin kaçmasın diye şehrin bütün kapılarını kapatmışlar.

Kulağına kar suyu kaçmak

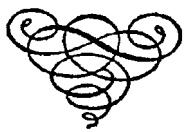
İLKBAHARLA birlikte, havalar ısındıkça, dağlar ve tepelerdeki karlar erimeye başlar ve eriyen bu karların suları, dere ve ırmaklara karışır. Bu kar suyu balıkların solungaçlarındaki hava keseciklerini hasta eder. Hastalanan balıklar ise, sersemler ve su yüzüne çıkmaya başlar. Su yüzüne çıkan balıklar da, açıkgöz balıçılar tarafından kolaycana yakalanırlar.

Bu deyim, hikâyesinin aksine, "uyanmak, kendisi hakkında önemli bir haberi işitip kendine gelmek, tedbir almak" anlamında kulanılır.

Peşkeş çekmek

PEŞKEŞ, armağan, hediye, bedava verilen şey gibi anlamlarda kulanılır. Bu deyim, olmayacak bir işi teklif etmek yahut kıymetsiz bir hediyeyi vermek gibi anlamlarda kullanıldığı gibi; başkasının malını bir başkasına bedavadan vermek, kendisine ait olmayan bir şeyi menfaat uğruna rüşvet gibi teklif etmek.. gibi anlamlarda kullanılır.

Temcit pilavı

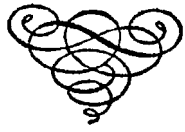
TEMCİT, Ramazan gecelerinde yenen sahur yemeğine denir. Eskiden sahurda pilav yemek adetten imiş. Neredeyse bir ay, her gece her gece pilav yiyenlerde, pilavdan ister istemez bir miktar bıkmak baş gösterirmiş. Temcit pilavı deyimi, üst üste durmadan tekrarlanan iş yahut söz için kullanılır. Bu arada temcit'in sözlük mânâsı ise, "sabah namazı vaktinden önce, bilhassa önemli gecelerde, minarelerden belli makamlarda söylenen dua ve ilahi"dir.

Yemleri kesilmek

ESKİDEN, şimdi de olduğu gibi, vezir gibi üst düzey idarecilerin etrafında onların ufak tefek, işlerini gören adamlar bulunurmuş. Bunlar, gördükleri işlerin karşılığında elbette pek çok menfaat elde ederlermiş. Fakat, o üst derecedeki idareci, bir sebeble azl edildiğinde de, sap gibi ortada kalırlarmış. Özellikle atlara baktıkları için, ağaları azl edilince, yemleri de kesilirmiş. "Yemleri kesildi" tabiri bugün de, başkasının gölgesine sığınıp, haklı haksız menfaat bulanların, bu menfaatten mahrum kalmaları durumunda söylenir.

Yuf borusu çekmek

YUF BORUSU denen âlet, boynuzdan mamûl, boru şeklinde bir çalgıdır. Bu yuf borusunu eski zamanlarda bir kısım dilenciler, işi dervişliğe vuran bir takım fukaralar, sokak sokak gezerlerken çalardı. Deyim, her hangi bir şeyden hakarete uğrayan bir kimsenin bundan dolayı, dönüp durması, şikayetler etmesi anlamında kullanılır.

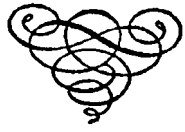

Zenbil, içindekini sen bil!

ZENBİL eskiden kullanılan bir tür sepetin adıdır. Çoğunlukla hasırdan örülen bu sepetler, çarşı pazar alış verişlerinde kullanılırdı. Zamanımızın naylon poşetlerine göre hem çok daha dayanıklıydı, hem de çevreyi kirletmezdi. Ama zembilin poşetten en farklı ve iyi tarafı içindekini başkalarına göstermemesiydi. Böylece, alanların ne aldığı, alamayanlar tarafından görülmezdi. O zamanın insanları ne göstere göstere alış veriş yaparlar, ne de aldıklarını ona buna gösterme merakına düşerlerdi. Bu deyim o zembilli günlerden kalmadır.

Zilli maşa

ZİLLİ MAŞA, bir çalgı aletidir. Uzun bir maşanın uçlarına, dört yahut altı adet zil geçirilir. Maşa, sağ elle tutulup, sol elin ayasına vurulur. Böylece, şıngırdaklı bir ses çıkar. Biraz hafif meşrep, azıcık fingirdek, yerinde duramayan genç kızlara, "Seni zilli maşa seni!" dendiği olur.

ÖYKÜ DİZİMİZİN TÜM KİTAPLARI

Sevgi Öyküleri
Ümit Öyküleri
Neşeli Öyküler
Akıl Öyküleri
Başarı Öyküleri
Aile Öyküleri
Neşeli Öyküler-II
Düşündüren Öyküler
Dostluk Öyküleri
Yaşanmış Öyküler
Okul Öyküleri
Sevgi Öyküleri-II
Tarih Öyküleri

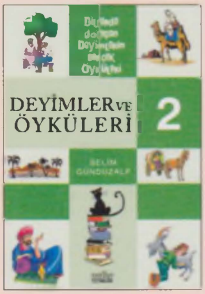
zafer
YAYINLARI

YAYINLARI

Mahmutbey mh. Deve Kaldırımı cd. Gelincik sk. no:6 Bağcılar / İstanbul, Türkiye
Tel: (0 212) 446 21 00 Fax: (0 212) 446 01 39
www.zaferyayinlari.com / zafer@zaferyayinlari.com

DEYİMLER VE ÖYKÜLERİ

Dillerde dolaşan Deyimlerin Gerçek Öyküleri

Türkçe'nin, deyimler yönüyle zengin bir hazineye sahip olduğu şüphesizdir. Hepimiz konuşmalarımızda ve yazılarımızda bu hazineden faydalanırız, ama çoğumuzun, kullandığımız deyimlerin kaynağından habersiz olduğu da bir gerçek. Bunun en önde gelen sebeplerinden biri, bu deyimlerin ilk kullanıldığı durum ve olayların öykülerine ulaşabileceğimiz derli toplu bir çalışmanın hâli hazırda bulunmayışıdır. İşte **Deyimler ve Öyküleri** dizisi bu sahadaki eksikliği gidermek amacıyla hazırlandı...

zafer YAYINLARI
internetten sipariş için:
www.zaferyayinlari.com
ISBN: 975 261 068 4
9 799752 610681